

**MEHMED ÂKİF ERSOY’UN SAFAHAT ADLI ESERİNDE
+DA HÂL EKİNİN İŞLEVSEL KULLANIMI**

Pınar SÖYLEMEZ

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

2021

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

Pınar SÖYLEMEZ

MEHMED ÂKİF ERSOY’UN SAFAHAT ADLI ESERİNDE +DA HÂL
EKİNİN İŞLEVSEL KULLANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

AĞRI-2021

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum *Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat Adlı Eserinde +DA Hâl Ekinin İşlevsel Kullanımı* adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[13.08.2021]

Pınar SÖYLEMEZ

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ danışmanlığında, Pınar SÖYLEMEZ tarafından hazırlanan bu çalışma 13/08/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR İmza:
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Halil Ahmet KIRKKILIÇ İmza:
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Fatih TORUN İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2021 tarih ve . . . / nolu kararı ile onaylanmıştır.

.... /...../.....

Prof. Dr. İbrahim HAN
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	V
TABLolar DİZİNİ	VII
ÖN SÖZ.....	VIII

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1.Amaç ve Problem.....	1

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Mehmed Âkif Ersoy'un Hayatı ve Edebî Kişiliği	3
2.1.1. Mehmed Âkif Ersoy'un Hayatı	3
2.1.2. Mehmed Âkif Ersoy'un Edebî Kişiliği	5
2.1.3. Mehmed Âkif Ersoy'un Eserleri	10
2.1.3.1. Safahat	10
2.1.3.1.1. İstiklal Marşı.....	16
2.1.3.1.1.1. Tercümeleri	18
2.2. Hâl (Durum) Ekleri	20
2.3. Alanda Yapılmış Çalışmalar	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
3. YÖNTEM.....	37
3.1. Evren ve Örneklem	37
3.2. Yöntem.....	39
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	41
4. BULGULAR	41
4.1. Safahat'ta Kullanılan Hâl Eklerinin Dağılımı	41
4.2. Safahat'ta Kullanılan +DA Hâl Eki ile İlgili Bulgular	48
4.2.1. +DA Hâl Ekinin Safahat Adlı Eserde Kullanımı	49
4.2.1.1. Aitlik Hâli	49

4.2.1.2. İlgi Hâli.....	52
4.2.1.2.2. İlgi Tümleci.....	52
4.2.1.2.3 Yükleme.....	53
4.2.1.3. Karşıtlık Hâli	53
4.2.1.4. Niteleme Hâli	53
4.2.1.4.1. Niteleme Sıfatı	53
4.2.1.4.2. Hâl Tümleci	53
4.2.1.4.2.1. Ana Cümlelerin Hâl Tümleci	54
4.2.1.4.2.2. Yan Cümlelerin Hâl Tümleci	56
4.2.1.4.3. İlgi Tümleci.....	56
4.2.1.5. Sınıflandırma Hâli	56
4.2.1.6. İçinde Bulunma Hâli	57
4.2.1.7. Yerde Bulunma Hâli.....	58
4.2.1.7.1. Hâl Tümleci	59
4.2.1.7.2. Yer Tümleci	59
4.2.1.7.3. Yükleme.....	78
4.2.1.8. Zamanda Bulunma Hâli.....	81
BEŞİNCİ BÖLÜM	84
5. SONUÇ ve TARTIŞMA	84
6. KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ.....	90

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMED ÂKİF ERSOY’UN SAFAHAT ADLI ESERİNDE +DA HÂL EKİNİN İŞLEVSEL KULLANIMI

Pınar SÖYLEMEZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

2021, 90+VIII Sayfa

Jüri: Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Fatih TORUN

Mehmed Âkif Ersoy, Türk edebiyatının önemli sanatçılarından biridir. Gerek şiir dilindeki estetik tutumu gerek şiirde dile getirdiği fikirler açısından hem çağına damga vurmuş hem de her dönemde okunacak ve faydalanılacak eserlerle tarihe mal olmuştur.

Safahat, Mehmed Âkif’in şiirlerinin bir araya geldiği yedi kitaptan oluşan en önemli eseridir. Safahat dışında kalmış şiirlerinde birlikte neşredildiği bu eser içeriği ile olduğu kadar dil ve üslubuyla da Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmanın amacı Mehmed Âkif Ersoy’un Safahat adlı eserinde hâl eki kullanımını tespit etmek ve +DA hâl ekinin işlevsel kullanımını ortaya koymaktır. Bu amaçla “Mehmed Âkif Ersoy’un Safahat adlı eseri +DA hâl ekinin kullanımı açısından nasıldır?” sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırmanın evrenini Safahat adlı eser oluştururken örneklemini tesadüfi örnekleme yöntemlerinden sistematik örnekleme yolu ile belirlenmiş 32 şiir oluşturmaktadır. Safahat’ı oluşturan yedi kitabın her birinden 1-5-10-15... sistemi üstünden şiirler alınmış, böylece her tabakadan örneklem alınarak maksimum örneklemeye ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplanmadan evvel hâl kategorisi ve +DA hâl ekinin işlevsel kullanımına dair kuramsal çerçeve oluşturulmuş ardından örneklem içinde yer alan hâl

ekleri işaretlenmiştir. Safahat'ın geneli ve içeriğindeki yedi kitap (ve Safahat dışında kalmış şiirler) hâl eklerinin dağılımı açısından değerlendirilmiştir. Son olarak +DA hâl ekinin işlevsel kullanımına ve her bir işlevin görevlerine bakılarak kategorize edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda hâl eklerinin kullanım sıklığı açısından çoktan aza şu şekilde sıralandığı görülmüştür: +A (%21,45), +(n)In (%20,38), +I (%18,77), +DA (%18,50), +DAn (%13,67), +IA (%5,84) ve +CA (%1,37). +DA hâl ekinin sekiz farklı işlevde kullanıldığı, kullanım sıklığına göre sırasıyla şu işlevlerde olduğu tespit edilmiş: Yerde bulunma hâli, aitlik hâli, niteleme hâli, içinde bulunma hâli, zamanda bulunma hâli, ilgi hâli, karşıtlık hâli ve sınırlandırma hâli.

Tüm bu veriler ışığında Safahat'ın hâl kategorisi açısından zengin bir kaynak olduğu, +DA hâl ekinin işlevsel kullanımına çok ve çeşitli örnekler barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, hâl kategorisi, +DA hâl eki, hâl ekinin işlevsel kullanımı

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

FUNCTIONAL USE OF +DA STATUS SUPPLEMENT IN MEHMED ÂKİF ERSOY'S SAFAHAT

Pınar SÖYLEMEZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

2021, 90+VIII Page

Jüri: Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

Assoc. Prof. Dr. Mustafa AYDEMİR

Assist. Prof. Dr. Fatih TORUN

Mehmed Âkif Ersoy is one of the important artists of Turkish literature. In terms of both his aesthetic attitude in the language of poetry and the ideas he expressed in poetry, he has left a mark on his age and has become history with works to be read and benefited from in every period.

Safahat is the most important work of Mehmed Âkif, consisting of seven books in which his poems come together. This work, which was published together with his poems outside of Safahat, has an important place in Turkish literature with its language and style as well as its content.

The aim of this study is to determine the use of case suffix in Mehmed Âkif Ersoy's work named Safahat and to reveal the functional use of +DA case suffix. For this purpose, "How is the work of Mehmed Âkif Ersoy named Safahat in terms of the use of +DA case suffix?" The answer to the question has been sought.

While the work called Safahat constitutes the universe of the research, the sample consists of 32 poems determined by systematic sampling, one of the random sampling methods. Poems were taken from each of the seven books that make up Safahat, using the 1-5-10-15... system, so that the maximum sampling was tried to be reached by taking samples from each layer.

The research was carried out with the document analysis method, one of the qualitative research methods. Before data collection, the theoretical framework for the functional use of the case category and +DA case suffix was created, and then the case

suffixes in the sample were marked. The general of Safahat and the seven books in its content (and poems outside Safahat) were evaluated in terms of the distribution of case suffixes. Finally, it has been categorized by looking at the functional use of the +DA case suffix and the tasks of each function.

As a result of the research, it has been seen that case suffixes are ranked as follows in terms of frequency of use: +A (21.45%), +(n)In (20.38%), +I (18.77%), +DA (18.7%), 50), +DAn (13.67%), +1A (5.84%), and +CA (1.37%). It has been determined that the +DA case suffix is used in eight different functions, and according to the frequency of use, it has the following functions, respectively: the state of being on the ground, the state of belonging, the state of qualification, the state of being in, the state of being in time, the state of interest, the state of opposition, and the state of limitation.

In the light of all these data, it has been concluded that Safahat is a rich source in terms of case category and contains many and various examples of the functional use of +DA case suffix.

Keywords: Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, case category, +DA case suffix, functional use of case suffix

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3. 1. Safahat'tan Örneklem Olarak Alınan Şiirler.....	38
Tablo 4. 1. Safahat 1. Kitapta (Safahat) Tespit Edilen Hâl Ekleri	41
Tablo 4. 2. Safahat 2. Kitapta (Süleymaniye Kürsüsünde) Tespit Edilen Hâl Ekleri	42
Tablo 4. 3. Safahat 3. Kitapta (Hakkın Sesleri) Tespit Edilen Hâl Ekleri.....	42
Tablo 4. 4. Safahat 4. Kitapta (Fatih Kürsüsünde) Tespit Edilen Hâl Ekleri	43
Tablo 4. 5. Safahat 5. Kitapta (Hatıralar) Tespit Edilen Hâl Ekleri	43
Tablo 4. 6. Safahat 6. Kitapta (Âsım) Tespit Edilen Hâl Ekleri.....	44
Tablo 4. 7. Safahat 7. Kitapta (Gölgeler) Tespit Edilen Hâl Ekleri	44
Tablo 4. 8. Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden Tespit Edilen Hâl Ekleri.....	45
Tablo 4. 9. Hâl Eklerinin Genel Toplamı	46
Tablo 4. 10. Hâl Eklerinin Yüzde ve Aritmetik Ortalama Olarak Dağılımı	47
Tablo 4. 11. +DA Hâl Ekinin İşlevsel Kullanımı.....	49

ÖN SÖZ

Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eserinde +DA hâl ekinin işlevsel kullanımının incelendiği bu çalışmada 32 şiir incelenmiştir. Safahat'ı oluşturan her bir kitaptan uygun sayıda örneklemin alınmasına dikkat edilmiş, böylece eserin genelini yansıtan bir veri paketine ve sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Tüm hâl ekleri tespit edilip eklerin eseri oluşturan kitaplara ve eserin bütününe nicel dağılımı tablolaştırılarak verilmiş, böylece bu dil unsuru açısından zenginliği ortaya konulmuş ve yararlanmak isteyenlere kolaylık sağlanmıştır. +DA hâl ekinin işlevsel kullanımı da detaylı örneklerle araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı tarafından bir genelge yayımlanmış ve aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir:

“Özgürlük, bağımsızlık ve Millî Mücadelenin en önemli belgelerinden biri olan İstiklal Marşı'nın Millî Marş olarak kabul edilışinin 100. yıldönümü olması münasebetiyle, 4/5/2007 tarihli ve 5649 sayılı Kanuna 24/12/2020 tarihli ve 7261 sayılı Kanunla eklenen geçici 1 inci madde uyarınca, 2021 yılı Mehmed Âkif ve İstiklal Marşı Yılı olarak kabul edilmiştir.”

Çalışmanın da bu yıl içerisinde ortaya konulması şahsım ve saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ için ayrı bir önem arz etmekte, bilimsel olduğu kadar manevi bir değer de taşımaktadır.

Lisansüstü eğitimim boyunca desteğini benden esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ'a, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

Pınar SÖYLEMEZ

Ağrı-2021

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1.Amaç ve Problem

Mehmed Âkif Ersoy, Türk edebiyatının ve fikir dünyasının en önemli şahsiyetlerinden biri olarak eserlerinde ortaya koyduğu tasavvur ile örnek, yüksek ahlaklı ve millî bir sanatçıdır. İçerikte gösterdiği başarıyı, şiirin biçimsel özelliklerinde ve üslubunda da tekrarlayan Mehmed Âkif Ersoy'un eserlerinin dil özellikleri açısından incelemeye uygun, Türk dilinin niteliklerini ve zenginliklerini ortaya koyabilecek mahiyette olduğu daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde net olarak görülebilmektedir.

Hâl kategorisi kullanımının tespiti ve her bir hâl ekinin işlevsel kullanımının ortaya konulması hem dil bilgisi alanı hem de dil bilgisi öğretimi açısından önem arz etmektedir.

Eklerin işlevsel kullanımı, edebî ve sanatsal değeri yüksek metinlerde daha net bir şekilde ortaya konulmakta ve bu eserler Türkçenin zenginliğini hem taşıma hem aktarmada birer öncü görevi üstlenmektedir. Bu bakımdan +DA hâl ekinin kullanımını ortaya koymak amacıyla Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eseri incelenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

“Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eseri +DA hâl ekinin kullanımı açısından nasıldır?”

Araştırmanın alt problem cümleleri ise şunlardır:

1. Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eserinde hâl eklerinin kullanım sıklığı nasıldır?

2. Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eserinde hâl eklerinin aritmetik ortalaması ve yüzdesel dağılımı nasıldır?

3. Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eserinde +DA hâl eki hangi işlevlerde kullanılmıştır?

4. Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eserinde +DA hâl ekini alan sözcükler hangi görevlerde kullanılmıştır?

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın kuramsal çerçevesi üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Safahat'ın şairi Mehmed Âkif Ersoy'un hayatı ve edebi kişiliği, ikinci kısımda hâl ekleri ve +DA hâl eki ile ilgili bilgiler verilecek, üçüncü kısımda ise ilk iki kısımda bahsedilen konularla ilgili yapılan çalışmalar ve özet içerikleri aktarılacaktır.

2.1. Mehmed Âkif Ersoy'un Hayatı ve Edebî Kişiliği

2.1.1. Mehmed Âkif Ersoy'un Hayatı

İstiklal Marşı'mızı kaleme alan Mehmed Âkif Ersoy çok önemli bir düşünce adamı, yüksek ahlaklı, her bakımdan örnek bir şahsiyettir.

Büyük şair Mehmed Âkif Ersoy, 1873'te Osmanlı başkenti olan İstanbul'da dünyaya gelmiştir (Düzdağ, 2009: 3). Baba tarafı Arnavutluk kökenli olup anne tarafı ise Buhara Türklerindendir (Düzdağ, 1995: 15). Babası Mehmed Tahir Efendi bir müderristir. Döneminin en popüler camilerinden biri olan Fatih Camisi'nin medrese kısmında müderrislik yapmıştır. Mehmed Âkif'in eğitiminde babasının büyük rolü olmuştur. Birçok alanla ilgili ilk derslerini babası ona vermiştir.

Âkif babası hakkında her zaman güzel düşüncelere sahiptir. “Hem babam hem de hocamdır. Ne biliyorsam ondan öğrendim.” demiştir. Babası dindar biridir. Çocuğunun da bu şekilde yetişmesini ister bu nedenledir ki daha çocuk yaşlarda iken Âkif, babası tarafından Fatih Camisi'ne namaz kılmaya Allah'a dua etmeye götürülür. Böylece Âkif, İslam'ın kural ve kaidelerini çocuk yaşta içinde hissetmeye başlar (Banarlı, 2004: 1152).

Erken yaşta henüz dört yaşında iken mahalle mektebine başlar. Buradaki öğrenimini tamamlayan Âkif, Fatih Merkez Rüştîyesinden mezun olur. Sonrasında ise Mekteb-i Mülkiyenin lise kısmını tamamlar (Düzdağ, 1995: 15). Mülkiye Mektebinin yüksek tahsiline devam ederken üzücü bir hadise gerçekleşir ve Âkif çok sevdiği babasını kaybeder. Bu olaydan dolayı Âkif, Halkalı Mülkiye Baytar Mektebine devam eder. Derslerinde çok başarılı olan Âkif okulunu birincilikle bitirir. Mezuniyetinden

hemen sonra İsmet Hanım ile evlenir ve Umûr-ı Baytarîye ve Islâh-ı Hayvanât Umum Müfettiş Muavinliğinde kendisine görev verilir.

Almanya'da bulunan Türk esirlerin durumunu bizzat kendi gözleriyle görmek isteyen Âkif, 1914 yılında Alman Hükümeti'nin daveti üzerine Almanya'ya gider. Ancak Almanya'ya gitmek zor ve masraflı olduğundan Teşkilat-ı Mahsusa'nın (Osmanlı İstihbarat Teşkilatı) desteğini alır. Almanya'da iken sadece esirleri gözlemlemekle yetinmeyen Âkif, aynı zamanda Avrupa kültür ve medeniyetini yakından inceleme fırsatı bulur. Bu durum şairimizi Doğu ve Batı medeniyetlerini kıyaslamaya götürür. Şairimiz Âkif fark etmiştir ki Müslüman Doğu, Batı'nın bir hayli gerisindedir.

1919 yılında İzmir Yunan askerleri tarafından işgal edilince buna sessiz kalamaz. Balıkesir'e geçer. Buradaki camilerde halka işgale karşı mücadele vermeleri için vaazlar verir. Daha geniş kitlelere sesini duyurabilmek için işgale karşı mücadele verilmesi gerektiğini Sebilürreşâd'da yazmaya başlar. Ancak bu yazılarından dolayı 1920'de Darü'l-Hikmeti'il İslamiye'deki işini kaybeder.

İstanbul işgal edilir. Bu durum Âkif'i bir hayli üzmüştür. Millî Mücadele'ye destek vermek için Ankara'ya doğru yola çıkar. Çoğu zaman yaya olarak ilerlediği bu yolculukta her gittiği durakta halkı işgallere karşı direnişe geçmesi için uyarır. Ankara'ya ulaştığında Mustafa Kemal Paşa'yla bir araya gelir ve Millî Mücadele'ye her şekilde destek vereceğini açıklar.

23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığında Mehmed Âkif Ersoy da Meclis'e Burdur milletvekili olarak girer. Bu sıkıntılı günlerde Anadolu'nun birçok yerinde ayaklanmalar çıkmaya başlar. Bu yerlerden biri de Konya'dır. Konya'daki ayaklanmayı önlemek amacıyla görev alır. Oradan da Kastamonu'ya geçer. Kastamonu'da vaazlar vermeye devam eder. Sebilürreşâd'ı bir müddet burada yayımlar. Ankara'ya geri döner. Tâceddin Dergâhı'na yerleşir. Meclis, ülkemiz ve askerimiz için bir marş yazılması gerektiğine karar verir. Marş yazması için Âkif'e de teklif sunulur. Âkif, maddi durumu çok kötü olmasına rağmen verilecek para ödülünü kabul etmeyerek Tâceddin Dergâhı'nda İstiklal Marşı'nı yazmaya başlar. Bu şiir artık Türk milletinin millî marşı olacaktır.

Tek isteği İslam dünyasının bir an önce kalkınmasını görmek olan Âkif, bunun bir parçası olarak gördüğü Millî Mücadele'yi destekler. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda bu amaçla görevlerine Ankara'da devam eder. Ancak bazı üst düzey yöneticilerle fikir ayrılığı yaşayınca ülkeden ayrılıp 1923 kışında Abbas Hâlim Paşa ile birlikte Mısır'a gider. Bahar olduğunda ülkeye geri döner. Birkaç yıl böyle Türkiye ile Mısır arasında gider gelir. Mısır'da da çalışma hayatına devam eden Âkif, Mısır Üniversitesinde dil eğitimi verir. Yaklaşık olarak on yıl memlekete dönmez. Bu sırada hastalanır. Önceleri hastalığının ne kadar ciddi olduğunu anlayamaz. Hava değişimiyle sağlık bulacağını düşünerek Lübnan'a geçer. Ancak bu da fayda vermez. 1936 yılında Antakya'ya gelir. Hastalığı iyice ilerleyince İstanbul'da Nişantaşı Sağlık Yurduna yatırılır. Sirozdur ve hastalığı oldukça ilerlemiştir. Bünyesi tedaviye cevap veremez. 27 Aralık 1936'da 63 yaşındayken İstanbul'da hayata gözlerini yumar. Kabri, Edirnekapı Mezarlığı'ndadır.

2.1.2. Mehmed Âkif Ersoy'un Edebî Kişiliği

Mehmed Âkif Ersoy 20. yüzyılın yetiştirmiş olduğu en büyük Türk şairlerinden biridir. Âkif'in sanat dünyasını şekillendiren en önemli etkenlerden biri ailesidir. Baba tarafının Arnavut, anne tarafının Buhara Türklerinden olması Âkif'in hayatında ve eğitiminde önemli rol oynar. Şairimizin çocukluğu Fatih semtinde geçer. Fatih, İstanbul'un en eski semtlerinden biridir. İslami Türk kültürü bu semtte çok etkilidir. Yine burada köklü camilerin ve medreselerin bulunması semt halkının yaşam tarzını etkiler. Böyle bir ortamda yetişen Âkif, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin etkisiyle sanat hayatına yön verir (Çiftçi, 2010: 3).

Küçük yaşlardan itibaren Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmeye başlar. Edebiyat ve şiire karşı olan ilgisi ise gençlik yıllarında ortaya çıkar. İlk şiirini 1893'te Hazine-i Fünûn dergisinde yayımlar (Düzdağ, 1995:17). Hem babasından aldığı dersler hem de resmi kurumlarda edindiği bilgilerle Âkif, Doğu ve Batı kültürünü tanımaya başlar. İlk özel dersleri babası vesilesiyle aldığı dinî eğitim ve Arapça akaitler olur. Fatih Cami'ne devam eden Âkif, buranın önde gelen imamı Arap Hoca'dan Kur'an-ı Kerim'i güzel ve doğru okuma dersleri, aynı zamanda Farsça ve Arapça dersleri alır. Böylece hem Doğu kültürüne hem de dillerine muktedir olmaya başlar. Ayrıca Baytar İbrahim Efendi'den de Fransızca derslerine devam eder.

“Âkif’in dil ve edebiyat vadisindeki yükselişi de yine uzun, muntazam ve devamlı bir çalışma ile. Daha çocuk denecek yaşlarda şiir yazmaya çalışan ve mülkiye idadisinde iken hocası Muallim Naci’nin tesiriyle gazeller söyleyen, bu arada güzel bir terci-i bend yazan şair, yine baytar mektebine devam ettiği yıllarda Fransızca öğrenerek Batı dillerini tanıdı. Böylece çok iyi bildiği Türk, Arap, Acem dil ve edebiyatlarından başka, Fransız dil ve edebiyatını da –zamanla- bu dilden en ağır eserleri okuyacak ve en kolay tercüme edecek bir şekilde öğrendi” (Banarlı, 2004: 1152). Aldığı bu dil eğitimleri sayesinde Âkif; akıllı, kültürlü ve gerçekçi bir şair olmuştur (Çiftçi, 2010).

20. yüzyılın başlangıcında Batıcılık ve Türkçülük ülkemizde hızlı bir şekilde yayılmaya başlar. Ancak Âkif, bu düşüncelere karşı İslamcılığı benimser. Geri ve köhne kalmış Müslüman, doğu ülkelerini kurtaracak “yegâne şeyin büyük İslam birliği olduğunu dile getirir. Bir vaazında şöyle konuşur: “Ey cemaati müslimin! Milletler topla, tüfekle, zırhlı ile, ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor; yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki bağlar çözülerek herkes kendi başının derdine, endi havasına, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır... Müslümanlık bağı ırkı, iklimi, lisanı, adetleri, ahlakı büsbütün başka olan birçok kavimleri birbirine sımsıkı bağlamıştı. Boşnak İslavlığını, Arnavut Latinliğini, Pomak Bulgarlığını... kısacası her kavim kendi kavmiyetini bir tarafa atarak Müslüman hâlifesinin etrafında toplanmış, kelimetullahı yükseltmek için canını, kanını, bütün varını güle güle koşa koşa feda etmişti fakat sonraları aramıza Avrupalılar tarafından türlü şekiller altına ekilen fitne, tefrika, fesat tohumları, bizim haberimiz bile olmadan filizlenmeye, dallanmaya, budaklanmaya başladı. O demin söylediğim bağ gevşemeye başladı...” böyle düşünen Âkif, gelenekçi bir tavır sergiler. Tabi bu düşüncelerinin şekillenmesinde hocası Muallim Naci’nin büyük bir rolü olur (Çiftçi, 2010).

Âkif, edebiyat dünyasında kendini göstermeye başladığı yıllarda (1895) büyük bir akım olarak güçlenen Servet-i Fünûn (Edebiyat- Cedide) vardır. Ancak Âkif dünya görüşünden dolayı bu gruba katılmaz. Kurtuluşu Batıcılıkta gören Tevfik Fikret’le tartışmalar yaşar.

“Âkif, bütün eserlerinde olduğu gibi burada (Süleymaniye Kürsüsünde) kalabalığın dilini, üslubunu ve zihniyetini benimsiyor. Bu bakımdan o, başlıca gayeleri

şahsi ve orijinal olmak, yeni ve başka görünmek olan Servet-i Fünûncularla ve Haşim'den tamamıyla ayrılır. Âkif, kalabalığın sade kelimelerini değil, deyimlerini, benzetmelerini, ifade, hatta bütün cümlelerini dahi almaktan çekinmez.” (Kaplan, 2005: 176).

Mehmed Âkif'in şairlik yönünü şekillendiren isimlerden ikisi de İranlı Hafız ve Sadi'dir. Hafız'ın şiirlerinden çokça tercüme etmiş ve bunları Servet-i Fünûn dergisinde yayımlatır. Sadi'nin hikâyeleri nazıma çevirmesi Âkif'in hoşuna gider. 1898'de Resimli Gazete'de basılan eserlerinden biri “Sadi”dir. Ayrıca İranlı şairden çeviriler yapar. Sadi'nin anlatım tarzını çok beğendiği için bazı şiirlerinde bu tarza göndermeleri vardır. Servet-i Fünûn dergisinde yapılan bir ankete katılmış bu ankette en çok etkisinde olduğu şair olarak Sadi'nin ismini verir. Batılı sanatçılardan ise en çok Lamartine ve Alexandra Dumas Fils'in etkisinde kalır. Âkif, şiirlerinde dini duyarlılığı duygusal bir şekilde anlattığı için Lamartine'i sever. Dumas Fils'i de basit olaylar kurgulayarak onlardan büyük dersler çıkarma noktasında Sadi'ye benzettiği için sever. Mehmed Âkif hem Sadi'yi hem de Dumas Fils'i okuyucuya önemli dersler vermek için olayları gereksiz yere uzatmadıkları için beğenir. Bu iki sanatçı her gün karşımıza çıkabilecek küçük ve sıradan olayları çok etkili bir şekilde anlattıkları için yeteneklidir (Banarlı, 1979: 1158).

Âkif, Pakistan'ın millî sanatçısı Muhammed İkbal'i de çok sever. Muhammed İkbal'i görüşlerinden dolayı kendine yakın görür. Yazdıkları şiirlerde ortak konuları dillendirir. Her iki şair de İslam dünyasının köhneliğinden ve geri kalmışlığından bir an önce kurtulması gerektiğini söyler: “İkbal'in ideali, sınırları yeterince belirlenememiş olsa bile, İslam Medeniyetinin yeniden ihyasıdır. Bu noktadan hareketle İkbal, Müslümanları uyandırmak ve dinamik hâle getirmek için hayatın her safhasını kapsayan çok boyutlu bir ruh hamlesinin gerekli olduğunu düşünüyordu.” (Çiftçi, 2010).

1908'den itibaren edebiyat dünyasında daha aktif olmaya başlar. Çünkü Darülfünun Edebiyat-ı Umûmiye müderrisliğine ataması yapılır. Böylece şiir yazmaya daha çok zaman ayırır. Yine aynı yıl Sırat-ı Müstakîm ve Sebilürresâd mecmualarında yazmaya başlar. Bu dergilerde 1908'de 29, 1909'da 7 şiiri yayımlanır. İsminin daha çok tanınmasını sağlayan “Küfe” ve “Seyfi Baba” da bu şiirler arasındadır.

Nazmı nesre yaklaştırarak manzum hikâyeler kaleme alır. Bu tarzın şekillenmesinde çocukluğundan beri hikâye ve masallara ilgi duyması ve Edebiyat-ı Cedide topluluğunda manzum hikâyenin yaygın olması gösterilebilir. Eserlerini yazarken toplumsal faydayı ön plana çıkaran Âkif, bunu güçlü gözlem yeteneğiyle birleştirir. Dış dünyayı tüm çıplaklığıyla yani değiştirmeden yansıtmaya çalışır ve eserlerini daha çok manzum hikâye şeklinde kaleme alır. “Küfe”den:

“ Beş - on gün oldu ki, mu'tâda inkıyâd ile ben

Sabahleyin çıkıvermiştim, evden erkenden.

Bizim mahâlle de İstanbul'un kenarı demek:

Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!

Adım başında derin bir buhayre dalgalanır

Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!

Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,

Selâmetin yolu insan için bu, başka değil!

Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,

Önüm adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,

- Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,

Lisân-ı hâl ile amma rükûa niyyet eden-

O sâl-hürde, harab evlerin saçaklarına,

Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına

Delilimin koca bir şey takıldı... Baktım ki:

Genişçe bir küfe yatmakta, hem epey eski.

Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin?

...”

Ayrıca İşlam tarihinden aldığı bazı yolculukları da manzum olarak hikâye etmiştir.

Âkif, söylemek istediklerinden çekinmeyen bir tavrı vardır ve bunları kelimelere dökme becerisi yüksektir. Anlatmak istediklerini çok fazla süslemeden açık, anlaşılır ve güçlü bir tarzda aktarır.

“Hayır, hayâl ile yoktur benim alışverişim

İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.”

Kaleme aldığı şiirlerini düz yazıya yaklaştırır. Anlattıklarının daha etkili olması için duygu, düşünce ve fikirlerini olay çerçevesinde aktarma eğilimindedir. Bunu yaparken de muhakkak ders verme, yol gösterme amacındadır. “Küfe”de babasız kalmış yoksul bir çocuğun hikâyesini anlatırken çocuğa muhakkak çalışmasını kimseye muhtaç olmaması gerektiğini öğütler. “Seyfi Baba” da ise toplumun içinde bulunduğu yoksulluğu, aile dramlarını hikâye ederken yaşlılara sahip çıkılması gerektiğini vurgular. Ancak bunu yaparken dilini canlı tuttuğundan ve ara ara mizahtan faydalandığından şiirlerini aşırı didaktiklikle öldürmez. Cenab Şahabettin edebiyat tarihimizde Âkif’ten daha büyük bir Türk şairinin bulunmadığını dile getirir. Ayrıca M. Cemal Kuntay (1986) da Türk şiirinin terkip gücünün son noktasına Âkif’le ulaştığını söyler.

Aruz veznini kullanma noktasında Âkif çok yeteneklidir. İslam edebiyatının ortak noktalarından biri de şiirde aruz vezninin tercih edilmesidir. Aruz bizim edebiyatımızda yüzyıllarca kullanılan bir ölçü olmuştur ancak dilimizde uzun ses bulunmadığı için şairlerimiz bu kalıbı uygularken zorlanmakta bu durum da aruz hatalarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Âkif’te karşımıza çıkmaz. Âkif, günlük konuşma dilini, halk söylemlerini, deyimleri ve atasözlerini dahi eserlerine aktarırken aruzu çok kolay şekilde uygulamıştır (Canım ve Çalık, 2007).

Âkif’e göre sanat toplum için olmalıdır. Duyarlılık alanı sadece Türk toplumu değildir. İslamcılık görüşünü benimseyen şair, bütün Müslüman ülkelerin çağın gerisinde kalmasına, yoksulluğuna, eğitimsizliğine, dinî yozlaşmasına üzölmüş ve kafa yormuştur. Eserlerinde bu durumu sık sık dillendirir. Batı’nın baskıcı ve sömürgeci tavrına karşı çıkar. Ancak bütünüyle Batı’ya sırt çevirmez. İlim ve teknoloji noktasında Doğu’nun kat be kat ilerisinde olduğu için Batı’nın örnek alınması gerektiğini savunur. Böylece İslam coğrafyası içinde bulunduğu durumdan kurtulabilecektir.

“Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.

Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;

Çünkü her noktada taklid ile sökmez hareket

Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atini;

Veriniz hem de mesainize son sür’atini”

Mehmed Âkif’in önceliği insan ve toplumdur. Bu anlayışı üslubuna da yansıtmıştır. Şekillendirdiği bu üslupta daha çok günlük konuşma dili yer alır. “Şiir dili bazen lirik, bazen ironik olsa da her zaman epik, yani destani özelliğe sahiptir. Çevresini tasvir eden nazım parçalarında öylesine gerçekçi, öylesine ironik tespitler var ki, Âkif’in ustalığını teslim etmemek imkansızdır. Bütün bu farklı şiir türlerinin hepsinde öyle akıl almayacak kadar işlek bir dil var ki manzum hikâyeleri bile okurken şaşırmadan edemiyorsunuz. Bütün bunlar onun kendine özgü bir şiir dili ve üslubu olduğunu gösteriyor.” (Miyasoğlu, 2006; akt. Çiftçi, 2010).

2.1.3. Mehmed Âkif Ersoy’un Eserleri

2.1.3.1. Safahat

Yedi kitabın bir araya gelmesiyle oluşan Safahat’ta seyahat hatıraları, vaazlar ve lirik şiirler bulunur. İlk kitabın ismi de “Safahat” tır. Bu kısımda toplam kırk dört şiir bulunmaktadır. Sanatını topluma adayan şair, sosyal içerikli olayları aktarma gayesi gütmüştür. Âkif, okuyucuyla doğrudan bağlantı kurup bakış açısıyla alakalı açıklamalar yapar. Sanatçı bu durumu şöyle ifade eder:

“Bana sor sevgili kâri’, sana ben söyleyeyim ne hüviyette şu karşında duran eş’arım: Bir yığın söz ki samimiyeti ancak hüneri; Ne tasannu bilirim çünkü ne san’atkârım, şiir için “göz yaşı” derler; onu bilmem, yalnız, Aczimin giryesidir bence bütün asarım! Ağlarım, ağlatamam; hissederim söyleyemem, Dili yok kalbimin bundan ne kadar bîzârım! Oku, şayed sana hisli bir yürek lâzımsa; Oku, zîrâ onu yazdım iki söz yazdımsa”

Birinci Safahat (1911), 1908’den başlayarak 1910’a kadar yazdığı şiirleri bu bölümde toplamıştır. Bu şiirlerin çoğu aynı zamanda Sırat-ı Müstakim’de de kaleme

alınmıştır. Manzum hikâye olarak yazılan bu eserlerin bir kısmı sanatçının hayatından izler taşır.

Süleymaniye Kürsüsünde (1912), Doğu Türklerinden olan, yazdığı gezi türündeki eserleriyle tanınan Abdürreşid İbrahim'in dilinden Müslümanların içinde bulunduğu durumu aktaran ve Müslümanları birlik beraberliğe çağıran vaaz şeklinde 1502 mısralık bir şiirdir. Bölüm Süleymaniye Camisi'nin betimlemesiyle başlar. Mimari yapısı, iç tasarımı inanç ekseninde anlatılır. Doğu-Batı medeniyetlerinin karşılaştırılması yapılır. İstanbul'un ekonomik düzeyi düşük olan semtleri ve sokakları anlatılır. Âkif bunu derin gözlemleri neticesinde yapar. "Realist ve natüralist tasviri nazımda ilk defa kullanan şair Âkif olmuştur." (Kabaklı, 2006: 97). Bu metinler Âkif'in savaşı sırasında cami kürsülerinden millete yaptığı çağrılardır.

"Safahat'ın fikir yüklü olan en büyük kısmı araştırılırsa hitap denilen anlatım yoluyla hatta çok defa 'ey!' ünlemiyle başlayan hitabet tekniğine uygun tarzda yazılmış olduğu görülür. Şairimiz her ne kadar tahkiye, tasvir ve söyleşmelerini sık sık kullanırsa da hitapla ifade onun asıl sahasıdır.

Çünkü pek çok öğüdü, üzüntüsü, tavsiyesi, itirazı vesaire vardır. Bunları en güzel hutbe şiirlerinde söylemektedir. Hutbe şiirlerinde yalnız dinî öğüt ve meselelerin bulunduğu düşünülmemelidir. Bilakis dinden çok daha fazla harbe, iktisada, kalkınmaya, köylünün hâline, yolsuzluklara, ilme halkın geri bırakılışına, israfa, eğitime ve başka meselelere yer verilmektedir." (Kabaklı, 2006: 122-123).

Hakkın Sesleri (1913), "Sekiz Ayet" ve "Bir Hadis" ve "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" isimli şiirlerinden oluşmuştur. Balkan Savaşı'nın ortaya çıkardığı felâketlere serzenişte bulunmaktadır.

Fatih Kürsüsünde (1914), vaaz şeklinde şiirdir. Yarı satirik, yarı didaktik bir eserdir. Âkif, bir arkadaşıyla Fatih Camii'ne gider. Yolda eski medeniyetimizle o günkü hâlimizi iğneli bir şekilde mukayese ederler. Sonra Fatih Camii'ndeki vaizin sözleriyle tembellik ve taklitçilik eleştirir. Âkif, bu manzum hikâyeleriyle İslam dininin nasıl yaşanması gerektiğini anlatmaya çalışır. İslam dininin istediği ideal insan tipi bu metinlerde anlatılır. Âkif, geri kalmış, önünü göremeyen, bilgisiz halka anlayabilmeleri için toplum içinden seçtiği konuları anlaşılır bir Türkçe ile izah etmeye çalışır. Şairimiz yüksek medeniyet seviyesine ulaşabilmemiz için okulların ve

öğretmenlerin ne kadar önemli olduğunu anlatır. İyi bir öğretmenin işini layıkıyla yapan, hakkı haklıya teslim eden, yüksek ahlaklı ve vicdanlı olması gerektiğini vurgular. Zaten bir öğretmen bu özelliklere sahip ise mesleğini güzel bir şekilde icra edecektir.

Son bölümde vatanın içinde bulunduğu durum anlatılır. Balkan Savaşı bitmiş ancak sonuç Osmanlı aleyhine olmuştur. Bu vahim sonuca umursamaz yaklaşan toplumu eleştirir. Balkan Savaşı'nın yıkımının ne kadar büyük olduğunu anlatabilmek için savaşta yaşanan dramatik sahnelerden örnekler verir. Balkan topraklarının kaybedildiğini, birçok köyün yerle bir edildiğini, binlerce insanın öldürüldüğünü yine binlerce insanın evsiz barksız kaldığını açıklamaya çalışır. İşkence altında hayatını kaybeden insanların kanından Arda Nehri'nin günlerce kan aktığını söyler. Âkif, çok üzülmüştür. Topraklarımızın ve insanlarımızın kaybı onu derinden sarsmıştır. Bu duruma zerre tepki göstermeyenlere ise öfkeli. Âkif, vatani ve halkı için dua eder.

Hatıralar (1917), 1913-14 yılları arasında Hicaz, Mısır, Necid ve Berlin'e yaptığı yolculukları anlatır. Âkif, bu yerler hakkındaki izlenimlerini aktarır. Ayrıca bazı ayet ve hadislerin açıklamaları da bu bölümde yer alır.

Âkif, 1914 yılında devletin vermiş olduğu görevle Berlin'e gider. Orada Almanlar tarafından esir alınan Müslümanların durumunu inceler (Düzdağ, 1995: 55). Bu vesileyle Almanya'yı ve Alman halkını da gözlemleme fırsatı bulur. Yaşam standartlarının ne kadar yüksek olduğunu görür. İnsan değerlidir, saygı görür, insana hayatının kolaylaşması için bir çok imkân sunulmuştur. Gördüklerini memleketiyle karşılaştırır.

“Çamur bu belde âdet değil ne kış ne de yaz.

Geçende haylice kar yağdı Berlin'in içine;

Bıcık bıcık olacakken takır takırdı yine.

Merak edip soruverdim; bırakmayız, dediler!

-Bırakmayın, güzel amma, kar yağar durursa eğer?

Bırakmayız! sözü aynen tekerrür etmez mi?

Evet, bu sözde nümâyân heriflerin azmi.”

Batı'daki manzaraları böyle anlatan şairimiz ne yazık ki kendi ülkesindeki manzaraları pek de güzel çizmez.

“Bizim diyara bira kar düşünce zor kalkar.

Mahâlle halkı nihayet kalırsa pek muztar,

Lodos duasına çıkmak gerek... denir, çıkılır.

Cenâb-ı Hak da lodos gönderir, fakat bıkılır:

Çamur yığınları peyda olur ki mühliktir...”

Bilim ve teknolojinin ne kadar önemli olduğunu anlatır. Bir millet bu alanlarda yükselirse medeniyetin her alanında yükseleceğini vurgular. Bu hususta edebiyata büyük görevler düşmektedir. Çünkü edebiyat toplumun faydasına olmalıdır, milleti eğitmeli medeniyet seviyesini yükseltmekte bir araç hâlini almalıdır.

“Ne kaldı? Bir edebiyyâtımız mı? Vâ- esefâ!

Bırak ki ettiği yoktur bir ihtiyâca vefâ;

Ya rûh-u milleti efsunluyor, uyuşturuyor;

Ya sînelerdeki hislerle çarpışıp duruyor!

Şarap kokar bütün eslâfın en temiz gazeli.

Beş altı yüz sene sâki havâ-yı müptezeli,

Sinir bırakmadı Osmanlılarda gevşemedik!”

Âkif, Batı dünyasının Doğu dünyasına bakışını da değerlendirir. Medeni olarak kendini gören Batı'nın Doğu'daki zulümlere göz yumduğunu hatta bu zulümleri desteklediğini ve hatta bizzat kendisinin yaptığını söyler. Batı'nın bu yaklaşımını bir an önce değiştirmesi gerektiğini belirtir.

“Bizim düşünceler amma sizinkinin aksi!

Demin beraber iken şimdi ayrılır hepsi!”

“O râbıtayla giderken sizin teâliniz:

Bu tefrikayla perişan bizim ahâlîmiz.”

Âsım (1924), tamamı manzum hikâye şeklindedir. Kişiler alegorik bir anlatımla kurgulanmıştır. Bölümün başlangıcında Âkif, aile ve evlilik hayatından bahseder. Aile bireylerinin birbirlerine karşı görev ve sorumluluklarından bahseder. Toplumdaki batıl inançların ve yozlaşmaların çok yüksek olduğunu anlatır. Okuyanların anlayabilmesi için sade bir üslup benimser.

Oğlu Emin, Mehmed Âkif Ersoy için “Asım”ın ne kadar değerli olduğunu şu sözlerle anlatır:

“Mehmed Âkif’in Safahat adı altında kaleminden süzülen 7 ciltlik eserleri arasındaki altıncı kitap (Âsım)’a verdiği emek çok fazla ve pek kıymetlidir. Ankara’daki Taceddin Mahâllesi’nde tamamladığı bu cilde Yunan Harbi başında başlamıştır. Diğer yazıları hakkında büyük tevazu gösteren şair, Âsım’ı şaheser olarak kabul ederdi. Aruz vezninin Türk Edebiyatı’nda bu kitapta vasıl olduğu bu tekâmülüne, zarafetine kendisi bile imreniyor, cidden sanatkârane işlediği manzumeleriyle iftihar ediyor, gurur duyuyor idi.” (Ersoy, 2011: 45).

Âkif, ülkesinin içinde bulunduğu durum için çok kederlidir. Ülkesi geri kalmışlığın, cehâletin ve yobazlığın içindedir. Bu düşüncelerini Köse İmam’ın ağzından aktarır:

“Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş Türk’ün;

Dünkü şen, şâtır ocaklar yatıyor yerde bugün,

Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık,

Yolcu haykırsa da baykuş gibi çığlık çığlık.”

Âkif, halktan biridir ve halkın içinde bulunduğu durumu en iyi bilendir. Halkın içinde bulunduğu yoksulluğu realist bir açıdan değerlendirir.

Bu bölümde geçmişle bugünün karşılaştırması yapılır. Eğitimin ve inancın ne kadar gerilediği açıklanır. Bu bir yıkımdır ve bu yıkımın gerekçeleri sayılır:

“Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlakı bitik;

Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.

...

Nerde evvelki acaba refahın onda biri?

Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi icrâ ister;

Bir kalem borca bedel faizi defter defter!”

Batılılaşmanın nasıl olması gerektiği de irdelenir. Taklitle bir yere varılamayacağını vurgulayan Âkif, aydının halkla bütünleşmesi, halkla olan duvarlarını kaldırması gerektiğini anlatmaya çalışır. Böylece toplum aydını, aydın da toplumu daha iyi anlayacaktır.

Toplumu içinde bulunduğu durumdan kurtaracak ve yükseltecek olan gençlerdir. Ancak gençler nasıl eğitilmelidir?

Âkif, şu mısralarla soruna çözüm bulmaya çalışır:

“Hadi tahsîlini ikmale tez elden, Hadi sen!

Çünkü milletlerin ikbali için evladım,

Marifet bir de fazilet... İki kudret lazım.

Marifet ilkin ahâliye saadet verecek

Bütün esbâbı taşır.; sonra fazîlet gelerek,

O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin

Hayr- i'lâsına tahsis ile sarf etmek için.

Marifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,

Tek fazîletle teâlî edemez, za'fa düşer...”

Gölgeler (Mısır,1933), önceki bölümlerde eğitici şiirler yer alırken bu bölümde duygu yoğunluğu fazla olan şiirler yer almıştır. Kırk bir bölümden oluşur. Şerif Muhyiddin Targan’a ithaf olunur (Polat, 2014). Son bölüm olan “Gölgeler” de toplam 41 şiir vardır. Bu şiirlerin çoğunda I. Dünya Savaşı’nı anlatır. Hayatının son yıllarını Mısır’da geçiren şair “Gölgeler” deki şiirlerinin çoğunu Mısır’da yazar.

Hiçbir şiirinde dini duyarlılığı elden bırakmayan Âkif bu bölümde de dine sarılır. İyi bir Müslüman olarak yaşamamız gerektiğini, ümitsizliğe düşmememiz gerektiğini anlatmaya çalışır.

“Odama girdim; kapıyı kapadım, ağlamaya başladım:

O gün akşama kadar İslam'ın garipliğine Müslümanların inhitatına ağladım, ağladım.”

Mehmed Âkif hayatını kaybettikten sonra şiirleri “Safahat” adı altında Ömer Rıza Doğrul tarafından bir araya getirilir.

“Safahat, âdeta, muayyen bir nokta-i nazardan tasvir edilen bir manzum romana benzer: Sokak, ev, kulübe, saray, meyhane, câmi, köy, şehir, fakir, zengin, dindar, dinsiz, cılız, pehlivan, korkak, kahraman, halk, yüksek tabaka, münevver, câhil, yerli, yabancı, Avrupa, Asya, ticaret, siyaset, harp, sulh, şehircilik, köycülük, mâzi, hâli hâzır, hayâl, hakikât, hemen hemen her şey Âkif'in duyuş ve görüş sahnesine girer ve o bunları yalnız şiirin değil, edebiyatın bütün ifade vasıtalarıyla anlatır: Tasvirler yapar, portreler çizer, hikâyeler söyler, fıkralar anlatır, kavuşmalara başvurur, vaaz verir. Komik, trajik, öğretici, hamâsî, lirik, hakîmâne her edayı her tonu kullanır. Bu suretle Âkif, şiirin hududunu nesir kadar, edebiyat kadar genişletir; hattâ edebiyatı da aşar, onu hayatın ta kendisi yapar” (Kaplan 2005: 174).

Mehmed Âkif Ersoy'un şiir tarzının oluşmasında birçok etken vardır. Bunlardan en önemlisi şairimizin yaşam tarzı olmuştur. Türk-İslam senteziyle yoğrulmuş bir semt olan Fatih'te çocukluğunun ve gençliğinin geçmesi kişiliğinin şekillenmesinde etkindir. Yine hayatı boyunca birçok yolculuğa çıkmış Avrupa ve Doğu ülkelerini görüp gözlemlene fırsatı bulmuştur. Edindiği kültürel birikimleri eserlerine yansıtır. Doğu-İslam şiirini sevmiş Mevlana ve Sadi'den çokça eserler okur. İslam kültürüne sıkı sıkıya bağlı kalmış ancak medeniyet ve kalkınma noktasında Batı'yı takip etmemiz gerektiğini vurgular. Daima çalışmış, okumuş ve kendini geliştirir. Bu üstün çabası, azmi ve gözlem gücü Âkif'i Âkif yapan temel unsurlardandır.

2.1.3.1.1. İstiklal Marşı

İstiklal Marşı, Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği günlerde yazılır. İşgal altındaki ülkenin var olma çabasının ve bağımsızlık mücadelesinin yüksek sesi olur. Bütün bir milletin ortak bildirisi gibidir.

“Türklere karşı bir direnişin zirvede olduğu bir sırada yazılmış Türk millî ruhunun ortak heyecanı, ortak iradesi ve ortak hassasiyetinin toplamıdır.” (Çetin, 2014).

Millî marş, bir milletin birlik ve beraberliğinin, tam bağımsızlığının bir göstergesidir ancak kurtuluş mücadelesi verilirken Türk milleti ve ordusu böyle bir marştan yoksundur ve halkı birleştirecek bir metnin ihtiyacı doğar.

Ankara’da I. Meclis açılmış hızlı şekilde kararlar vermeye başlar. Alınan her karar ulusun birliği ve beraberliği içindir. Ancak ulusun bağımsızlığını gösteren bir marşın eksikliği hissedilmektedir. Bunu ilk defa İsmet Paşa Meclis gündemine getirir. Marşın gerekli olduğu meclis tarafından onaylanır. Türk milleti için marş yazılacağı haberi “Hakimiyet-i Millîye” gazetesıyla halka duyurulur (Okay, 1998).

Yarışmaya başvurunun son tarihi olarak 23 Aralık 1920 belirlenir. Son güne kadar yarışmaya 700’den fazla katılım olmuştur. Ancak Âkif, bu yarışmaya katılmak istemez. Çünkü yarışmada para ödülü vardır ve ulusun ortak sesi olacak bir millî marş karşılığında para almak Âkif’i rahatsız eder (Çetin, 2014).

Yarışmaya birçok şiir katılır ancak hiçbirisi marş olabilme gücüne sahip değildir. Dönemin maarif vekili olan Hamdullah Suphi, böyle bir marşı Mehmed Âkif’in yazmasını arzu eder.

Düşüncesini Hasan Basri’ye açarak bu hususta Âkif’i ikna etmesini ister. Bu durum üzerine Âkif, Taceddin Dergâhı’nda yazmaya başladığı şiiri tamamlar ve Maarif Vekâletine gönderir. İstiklal Marşı “Kahraman Ordumuza” ithafıyla ilk defa Sebilürreşad dergisinde yayımlanır (Okay, 2008).

Millî marş olarak kabul edildiği gün Meclis’te okunur ve bütün vekiller ayakta alkışlar. Varlığımızın ve bağımsızlığımızın artık bir ilanı vardır. Milletler barış zamanında vatan, bağımsızlık, millîyet, din gibi kavramların önemini pek anlamazlar ya da önemsemezler ancak savaş ortamında bu gibi değerlerin ne kadar önemli olduğu görülür ve yüceltilir. Bu değerlerin korunması için millet canını ortaya koyar. Marşlar böyle zamanlarda ulusun sesi olur. İstiklal Marşı’mız da zor zamanlarda milleti yüreklendirip vatan ve millet için mücadelede yol gösterici mahiyet kazanır.

İstiklal Marşı'nda milletin gerçek düşmanları olarak Batı gösterilmiştir. Bu söylem İstiklal Marşı'nın ayırıcı ve farklı bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Taş, 2009).

Âkif'in Batı olarak gösterdiği düşman bir simgedir. Bu düşman, sadece Batı değil ulusların varlığına ve bütünlüğüne kast eden sömürgeci bütün ülkelerdir.

I. İnönü Meydan Muharebesi'nden sonra İstiklal Marşı kabul edilmiştir. O tarihte henüz Türkiye Cumhuriyeti kurulmamıştır. Bunun bir sonucu olarak her bölgede İstiklal Marşı farklı bestelerle okunmaya başlanmıştır. Bu çok seslilik uygun düşmemektedir. İstiklal mücadelesinin kazanılmasının ardından 1923'te Ali Rıfat Çağatay'ın bestesi İstiklal Marşı için uygun görülmüştür. 1930'a kadar kullanılan bu beste yerini, Osman Zeki Üngör'ün bestesine bırakmıştır (Duymaz, 2014).

İstiklal Marşı, kurtuluş mücadelesinin verildiği zamanlarda kaleme alınmıştır. Henüz ortada bağımsız bir devlet yoktur. Bağımsızlığını kazanma yolunda Türk milletine moral ve motivasyon vermeye çalışan bir marştır. Dolayısıyla İstiklal Marşı ile Kurtuluş Savaşı'nı birbirinden ayrı değerlendirmek çok doğru olmaz. İstiklal Marşı'nı doğru anlamak için Kurtuluş Savaşı'nı çok iyi bilmek gerekir.

İstiklal Marşı, Türk ulusuna seslenir. Yol göstericidir. Ortak düşman karşısında millî birlik ve beraberliği vurgulayarak tam bağımsızlığın olması gerektiğini anlatır. Türk halkına cesaret verir, atasının tuttuğu yolda giderek bu kutsal topraklar için gerekirse canını feda etmesi gerektiğini tembihler:

“Bastığın yerleri ‘toprak!’ diyerek geçme, tanı:

Düşün altında binlerce kefensiz yatanı.

Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.”

2.1.3.1.1.1. Tercümeleri

Mehmed Âkif Ersoy Arapça, Farsça ve Fransızca bilen bir sanatçımızdır. Dolayısıyla birçok eseri kendi dilinden okuduğu gibi Türkçeye de çevirir. 1908'den sonra kendi dergisinde yayımladığı 55 ayrı tercümesi vardır. Bunların bazılarında “Sa'dî” lakabını tercih etmiştir. Yapılan çeviri ve tefrikalar şu şekildedir: Ferid Vecdi:

7 tercüme, 73 tefrika/M. Abduh: 31 tercüme, 48 tefrika / A. Refik: Bir tercüme, 3 tefrika / Şeyh Şiblî: Bir tercüme, 10 tefrika/A. Câviş: 13 tercüme, 122 tefrika/Said Hâlim Paşa (Fransızca): 2 tercüme, 12 tefrika...

Kitap olarak basılanlar ise:

1. “Müslüman Kadını”, Ferid Vecdi;
2. “Hanoto’nun Hücumuna Karşı Şeyh Muhammed Abduh’un İslâm’ı Müdâfa’ası”;
3. “İslâmlaşmak”, Said Hâlim Paşa;
4. “Anglikan Kilisesine Cevap”, Abdülaziz Câviş;
5. “İçkinin Hayât-ı Beşerde Açtığı Rahneler”, Abdülaziz Câviş (Canım ve Çalık 2007).

Sebillürreşad Dergisi

Başyazarlığını Mehmed Âkif Ersoy’un yaptığı dergidir. Kurucuları ise Eşref Edip Fergan ve Ebül’ula Mardin’dir (Urfalıoğlu, 2009). Yayın hayatına “Sırat-ı Müstakim olarak başlayan derginin ismi 1912 yılında “Sebillürreşad” olarak değiştirilir. II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar siyasi ve kültürel paylaşımlar yaparak halkı aydınlatmaya çalışır. 1925 yılında kapatılır (Özdemir, 2013).

Derginin şöhreti sadece yurt içinde değil Çin, Rusya, Hindistan ve Japonya’ya kadar ulaşır. Dergiyi takip eden bu ülkelerdeki yazarlar kendi yazılarının yayımlanması için dergiyle irtibata geçer (Urfalıoğlu, 2009)

Millî Mücadele döneminde halkı aydınlatmak ve halka haber vermek amacıyla bu dergiden yararlanılır. İstanbul’da çıkan bu derginin bazı sayıları Kastamonu ve Konya’da çıkar. Mehmed Âkif ve Eşref Edip Millî Mücadele’yi desteklemek için Anadolu’nun bazı kent ve kasabalarında vaazlar verir, bu vaazlarını yazılı olarak dergilerinde bastırıp başka birçok kent ve kasabaya gönderir. Ayrıca Sevr Antlaşması’nın kötü şartları da dergide yayımlanarak halk bilinçlendirilmeye çalışılır.

2.2. Hâl (Durum) Ekleri

Türkçede çekim ekleri (işletme ekleri) ve son çekim edatları olarak adlandırılan bağımlı biçimbirimler, söz diziminde görevli unsurlardır (Şeyda Güven, 2017). Bu eklerin işlevi, çeşitli araştırmacılar tarafından değişik biçimlerde tanımlanmıştır:

“Türkçe eklemeli bir dil yapısında olduğundan, gerek kelime yapımında gerek kelimeleri kullanım alanına çıkararak dilin işletilmesinde eklerin çok geniş ve önemli bir payı vardır. Türkiye Türkçesinin yapısını iyi kavrayabilmek için ondaki ek sisteminin yapı ve işleyiş özelliklerini de iyi bilmek gerekir... Ad çekimi ekleri, cümlede adlar ve fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir.” (Korkmaz, 2007: 16).

Doğan Aksan (1980: II, 92-95), "Tümcenin düzeni içinde adların (ve kimi dillerde ad soylu öteki öğelerin) yüklendiği görevi belirleyen, tümcede adın sözdizimi açısından rolünü ve öteki öğelerle ilişkisini gösteren, aynı zamanda anlam açısından ona belli bir özellik yükleyen durum kavramı çoğu dillerde adların biçim açısından değişimi ve çekimi biçiminde belirir." şeklinde bir tanımlama yaparak "yalın, belirtme, yönelme, kalma, çıkma, tamlayan, eşitlik, araçlı" olmak üzere sekiz durum saymaktadır.

“Yalnızca yeni bir dil bilgisel öge yaratan, anlam ya da yapı değişikliğine yol açmayan bağımlı biçim birimlerine ya da diğer bir deyişle eklere bağımlı biçim birimi ya da Türkçe Dilbilgisindeki adlandırılışıyla çekim eki (ing. inflectional morphemes) denir. Ad durum ekleri, zaman ekleri, eylem kişi ekleri gibi.” (Bayraktar, 2006: 34).

“İsimler, söz öbekleri ve cümleler içinde, başka söz, eteleyici ve öğelerle değişik ilişkiler içinde bulunurlar. İşte varlık ile varlık ve varlık ile eylem ilişkilerinin adlarına, Türkçede isim hâl ekleri ve çekim edatları diyoruz. Bu çekim ek ve edatları, bütün diller gibi Türkçenin de başlıca söz yapıştırıcılarıdır. Bunlar, isim- isim, isim-fiil ilişkisini sağlamakta, sözleri bir araya getirmekte kullanılan başlıca öğelerdir.” (Karaağaç, 2009: 61).

Muharrem Ergin (1977: 226-228), "yalın, ilgi, akuzatif, datif, lokatif, ablatif, instrumental, ekvatif, direktif" olmak üzere dokuz durum saymakta ve kullanımlarını örneklendirmektedir.

“Söz dizimi içerisindeki geçici ilişkilerden birisi de hâl/durum kavramıdır. Hâl/durum kavramı, sistem içerisinde birtakım kurallara göre oluşturulan yapılarla söz dizimine yansır. Durum kavramı, hemen bütün dillerde değişik biçimlerde kullanılan ve bir dil bilimsel ulam oluşturan bir olgudur. Türkçede hâl ulamı eklemeli dillere özgü bir biçim olan son eklerle ve hemen hepsi bir hâl eki ile isme bağlanan edatlarla gerçekleştirilmektedir.” (Börekçi, 2000: 245-276).

“Türkçede isimlerin söz dizimindeki görevleri, hâl eki denilen ve kapalı bir liste oluşturan görev elemanlarıyla veya son çekim edatlarıyla belirlenir. İsimler hâl ekleriyle zaman, yer, amaç, araç, geçici durum bakımından fiilleri veya başka isimleri belirtirler. Yani, hâl ekleri, genelde isimlerle isimler arasında; nadir olarak da isim grupları arasında geçici kavram ilişkisi kurarlar.” (Börekçi, 1995: 112).

“Adlar, söz içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulunurlar. Bu hâller onlara gelen bazı eklerle belirtilir. Farklı hâllere adın hâlleri (cas), bir adın bu türlü ekler almasına ise adçekimi (declinaison) deriz.” (Banguoğlu, 2007: 326).

Konuyla ilgili alan kitaplarındaki açıklamalardan hareketle Safahat’tan örneklem dâhilinde alınan şiirler, iki açıdan incelenmiş; Türkçe söz dizimi içerisinde hâl/durum kavramı açısından nicelik açısından, aynı metinlerdeki +DA hâl eki işlevsel açıdan ele alınmıştır. Çalışma için öncelikle Gemalmaz tarafından başlatılan ve lisansüstü öğrencileri tarafından geliştirilen anlam esaslı işlevsel hâl kategorisi tasnifi incelenmiştir.

Bu tasnif ışığında hâl kategorisi aşağıdaki başlıklardan oluşmaktadır (Alyılmaz, 2010):

1. Yalın Hâl
2. Seslenme Hâli
3. Özne Hâli
4. Nesne Hâli
 - 4.1. Belirtisiz Nesne Hâli
 - 4.2. Belirtili Nesne Hâli

5. Belirten Hâli
6. Belirtilen Hâli
7. Bulunma Hâli
 - 7.1. Zamanda Bulunma Hâli
 - 7.2. Yerde (Mekanda) Bulunma Hâli
8. Ayrılma Hâli
9. Çıkışlık / Kaynak Hâli
10. Yönelme Hâli
11. Yaklaşma Hâli
12. Birliktelik-Beraberlik Hâli
13. Karşıtlık Hâli
14. Hedef Hâli
15. Sebep Hâli
16. Vasıta Hâli
17. Görelilik Hâli
18. Nasıllık Hâli
19. Nicelik Hâli
 - 19.1. Kesin Değer Hâli
 - 19.2. Yaklaşık Değer Hâli
20. Karşılaştırma Hâli
21. Sınırlandırma Hâli
 - 21.1. Yerde Sınırlandırma Hâli
 - 21.2. Zamanda Sınırlandırma Hâli
22. Benzetme Hâli

Aynı ekolün devamı kabul edilebilecek bir tasnif de Gemalmaz'ın lisansüstü eğitim öğrencilerinden olan Daşdemir (2015) tarafından ortaya konulmuştur ve çalışmada bu tasnif temel alınarak söz konusu metinler incelenmiştir.

Daşdemir'in (2015), bazı dillerde ismin cümlede üstlendiği her bir işlevin ayrı çekim ekleriyle sağlandığı hâlde Türkçede bunun yerine bir eke birden fazla işlev yüklendiğini ifade eder. İşlevsel yaklaşımda hâl, ismin aldığı eklere göre değil, cümlede üstlenmiş olduğu görevlere göre belirlenir. Bundan dolayı ismin otuz üç hâli tespit edilmiştir:

1. **Açıklama hâli:** *İsmi açıkladığını gösteren bu hâl ekini alan isimden sonra açıklama cümlesi ya da ismin niteliğini gösteren bir sıfat gelir. Açıklama hâlinde isim, cümle içerisinde açıklama tümleci veya hâl zarfı görevini üstlenir.*

1. /+(y)E gel-in+ce/

2. gib+i/ ~ /+im gib+i/ ~ /+(n)In gib+i/

2. **Aitlik hâli:** *Üzerine geldiği isme ait olan bir varlığın yerini tutan aitlik zamiri ya da varlığın bulunduğu yeri, zamanı gösteren aitlik sıfatı yapar. Bu bakımdan bir sıfat yan cümlesi işlevine sahiptir.*

1. /+ki/

2. /+DE+ki/

3. /+im+ki/ ~ /(n)In+ki/

3. **Ayrılma hâli (+DEn):** *Ayrılma, uzaklaşma, terk etme bildirir. Ayrılma tümleci ya da yer zarfı yapar.*

4. **Benzerlik hâli:** *Fiilin tarz, ismin sıfat bakımından benzetildiği unsuru gösterir. Benzerlik hâli, hâl zarfı veya benzerlik tümleci yapar.*

1. /ø/ < gib+i

2. /+CE/

3. /+CE+nE/

4. /+CE+sI+nE/

5. gib+i

6. /+im gib+i/ ~ /+(n)In gib+i/

5. **Beraberlik hâli:** Cümledeki yargının gerçekleşmesinde özneye ya da nesneye eşlik eden ögeyi gösterir. Beraberlik tümleci ya da hâl zarfı yapar.

1. İl-e ~ /+(y)lE

2. /+im il-e/~/(n)In il-e/

3. il-e beraber ~ il-e bir+lik+te ~ /(y)lE beraber/ ~ /(y)lE bir+lik+te/

4. /+im il-e beraber/ ~ /+im il-e bir+lik+te/ ~ /+(n)In il-e beraber/ ~ /+(n)In il-e bir+lik+te/ ~ /+im+lE beraber/ ~ /+im+lE bir+lik+te/ ~ /+(n)In+lE beraber/ ~ /+(n)In+lE bir+lik+te/

6. **Bulunma hâli:** Fillin/yargının gerçekleşme yerini veya zamanını hösteren hâldir.

6.1.Yerde bulunma hâli (+DE)

6.2.Zamanda bulunma hâli

1. /ø/

2. /+DEn ön+ce/

3. /+(y)E/

4. /+DEn ön+ce/

5. /+DE/

6. il-e ~ /+(y)lE/

7. gib+i

8. üz-e+ri

9. il-e beraber ~ il-e bir+lik+te

7. **Çıkma hâli:** Eylemin başlangıç noktasını ya da ismin kaynağını ifade eder. Yer zarfı ya da çıkma tümleci yapar.

8. **Görelilik hâli:** Yargının “neye göre”, “uygun olarak”, “ne uyarınca” olduğunu; “ne bakımdan”, “hangi açıdan” değerlendirmeye tabi tutulduğunu; dayanağını gösteren hâlidir. Görelilik tümleci ya da hâl zarfı yapar.

1. /+(y)E/
2. /+CE/
3. il-e ~ /+(y)lE/
4. itibar+ı il-e /itibar+ı+yla
5. haseb+i il-e / haseb+i+yle
6. /(s)I+n+E/
7. /+(y)E gö-r-e/
8. /+DEn/
9. iç+i-n ~ /+im iç+i-n/ ~ /+(n)In iç+i-n/

9. Hedef hâli: Eylemin yapılış amacını gösteren hâl ekidir. Hedef tümleci ya da hâl tümleci yapar.

1. /+(y)E/
2. /+DE/
3. di-ye
4. iç+i-n ~ /+im iç+i-n/ ~ /+(n)In iç+i-n/

10. Hitap hâli (/ø/): İsimlerin hitap işleviyle kullanıldığını gösteren hâldir. Cümlede hitap bloku yapar.

11. İlgi hâli: Bir ismi ilgi anlamıyla başka bir isme ya da yüklem fiiline bağlayan hâldir. Tamlanan durumundaki ögenin ilgili olduğu kavramı gösterir. Belirsiz isim tamlamalarında niteleme sıfatı, belirli isim tamlamalarında belirtme sıfatı, fiile/yüklem fiiline bağlanınca ilgi tümleci ya da hâl tümleci yapar.

1. /ø/
2. /+(y)E/
3. /+DE/
4. il-e il-gi+li ~ /+(y)lE il-gi+li/
5. /+Im/ /

6. /+DEn/
7. /+(n)In
8. /+(y)E il-iş-kin/
9. /+(y)E dair/

12. Karşılıklılık hâli: Yargıya, özne ya da nesneyle karşılıklı olarak konu olan ögeyi gösterir. Anlamca ya da şekilce karşılıklılık çatısında olan fiillere gelerek karşılıklılık tümleci ya da hâl tümleci yapar.

1. /+(y)E/
2. il-e ~ /+(y)IE/
3. /+im il-e/ ~ /+(n)In il-e/

13. Karşıtlık hâli: Temel cümlede bildirilen yargıya muhâlif bir durumu gösteren ismin aldığı hâldir. Cümlede karşıtlık tümleci yapar.

1. /+(y)E/
2. /+DE/
3. il-e ~
4. /+(y)E kar-ş-ı+n/ ~ /+(y)E kar-ş-ı+lık/
5. /+(y)E rağmen/
6. il-e beraber ~ il-e bir+lik+te ~ /+(y)IE beraber/ ~ /+(y)IE bir+lik+te/

14. Katma hâli: İsmi daha önce bahsi geçen veya zımnen söz konusu olan bir unsura katıldığını, aynı şekilde bir yargıya konu olduğunu belirtir. İsim, cümlede hangi işlevde kullanılmışsa o işlevi devam ettirir ve bile ya da dahi edatıyla birlikte kullanılır.

1. /dE/
2. bi+-l-e
3. dah-i

15. Kıyaslama hâli: İki ya da daha fazla ögenin birbiri ile karşılaştırıldığını gösteren hâldir. Kıyaslama tümleci ya da hâl tümleci yapar.

1. /+(y)E/
2. /dE/
3. /+(y)E gö-r-e/
4. i-se /+(y)Se/
5. /+(y)E kar-ş-ı/ ~ /+(y)E kar-ş-ı+lık/
6. /+DEn/
7. /+DEn i-se/ ~ /+DEn+sE/

16. Miktar hâli: Eklendiği isme yaklaşık ya da kesin bir miktar anlamı katar. Cümlede miktar zarfı, belirtme sıfatı veya miktar tümleci olarak kullanılır.

1. /ø/ < kadar
2. /+CE/
3. den+li
4. kadar ~ /+im kadar/ ~ /+(n)In kadar/

17. Nesne (yükleme) hâli: Eylemin etki alanında kalan unsurun, konuyu gösteren ismin aldığı hâldir. Cümlede belirtili ya da belirtisiz nesne yapar.

1. /ø/
2. /+(y)I/

18. Niteleme hâli: Eylemin nasıl ve ne şekilde yapıldığını veya ismin niteliğini gösteren hâldir. Belirtme sıfatı ya da hâl tümleci yapar.

1. /ø/
2. /+(y)E/
3. /+CE/
4. /+DE/
5. il-e ~ /+(y)IE/
6. /+CE+nE/
7. /+IIk/

8. /+D_{En}/

19. Nitelenen (tamlanan) hâli: İsmi, bir isim tamlamasında nitelenen (tamlanan) durumunda olduğunu gösteren hâldir. Üzerine geldiği ismin kategorisini değiştirmey, onu nitelenen hâline getirir. 1. ve 2. şahıs iyelik eklerinin önüne düşer.

1. /ø/ < /+(s)I/

2. /+(s)I/

20. Özne hâli: Bir ismin özne olarak kullanıldığını gösteren özne hâli Türkçede işaretsizdir (/ø/).

21. Sebep hâli: Oluş ve kılışın gerçekleşmesine sebep olan durum veya varlığı gösteren hâldir. Hedef hâlinde, bilerek ve isteyerek yapılan bir eylem söz konusuyken; sebep hâlinde, şartların zorlamasıyla, istemeden ve gönülsüzce yapılan bir eylem vardır.

1. /+(y)E/

2. il-e ~ /+(y)IE/

3. /+D_{En}/

4. di-ye

5. iç+i-n ~ /+im iç+i-n/ ~ /+(n)In iç+i-n/

6. /+D_{En} dola-yı/

7. /+D_{En} öt-ür-ü/

22. Sınırlandırma hâli: Yeri, zamanı, şahısı veya eylemin yapılış sayısını sınırlandıran hâldir. Belirtme sıfatı, sınırlandırma tümleci veya yer/zaman zarfı yapar.

1. /+D_{En} baş+ka/

2. /+D_{En} hariç/

3. /+(y)E/

4. /+DE/

5. /CIğ+I+n+E/
6. /IIğ+I+n+E/
7. /+DEn gayrı/
8. /+DEn be+ri/ ~ /+DEn be+ri+dir/
9. /+(y)E deki/ ~ //+(y)E değ+i+n/
10. /+CIK/
11. /+IIK/
12. /+DEn/
13. /+DEn itibaren/
14. /+(y)E kadar/
15. /+Dİr/

23. Sıralama hâli (/ø/): Cümledeki yargının, eylemin kaçınıcı yinelenişi sırasında gerçekleştiğini gösteren hâldir. Sıralama tümleci görevinde kullanılır.

24. Soru hâli: İsmi sorulan bir öge olduğunu gösterir.

25. Tekrar hâli: Eylemin yapılış miktarını, kaç kez yinlendiğini belirtir. Cümlede tekrar tümleci yapar.

26. Üsteleme hâli: Yüklem fiilinin ifade ettiği yargının; neyin üzerine “ilaveten”, “ayrıca”, “üstüne üstlük” yapıldığını gösteren haldir. Cümlede üsteleme tümleci yapar.

1. /+DE/
2. /+DEn baş+ka/
3. /+(n)In yan+ı sır-a/
4. /+DEn hariç/
5. gib+i
6. il-e beraber ~ il-e bir+lik+te ~ /+(y)lE beraber/ ~ /+(y)lE bir+lik+te/

27. Varlık hâli (/+II/): İsmi tekabül ettiği kavramın nitelenen durumundaki isimde bulunduğunu gösteren hâldir. Niteleme sıfatı yapar.

28. Varma hâli (/+(y)E/): Varma, ulaşma bildiren hâldir. Nesnenin vardığı noktayı işaret eder. Cümlede varma tümleci ya da yer zarfı yapar.

29. Vasıta hâli: Eylemin hangi vasıta ile, ne sayesinde, ne kullanılarak gerçekleştiğini gösteren hâldir. Cümlede vasıta tümleci veya hal zarfı yapar.

1. /+(y)E/

2. /+CE/

3. /+DE/

4. il-e ~ /+(y)IE/

5. /+(n)In il-e/ ~ /+(n)In+le/ ~ /+im il-e/ ~ /+im+le/

6. /+DEn/

30. Yerine geçme hâli: Cümle öğelerinde birinin yerine, onları temsilen yargıya konu olan öğeyi gösterir. Cümlede yerine geçme tümleci yapar.

1. /+(y)E/

2. değil

31. Yokluk hâli (/+sIz/): İsmi mevcut olmayışını, yokluğunu bildirir. Niteleme blokları üstüne gelerek niteleme sıfatı ya da hal zarfı, belirtme blokları üstüne gelerek hal tümleci yapar.

32. Yönelme hâli: Eylemin yöneldiği yeri, yönü veya muhatabı gösteren hâldir. Cümlede yer-yön zarfı veya yönelme tümleci yapar.

1. /+(y)E/

2. /+DEn/

3. /+(y)E kar-ş-ı/

4. /+(y)E doğ-r-u/

33. Yüklem ismi hâli: İsmın cümlede yüklem ismi olarak kullanıldığını gösteren hâldir.

1. /ø/

2. değil

2.3. Alanda Yapılmış Çalışmalar

şıkşık (2019), *Nehcü'l-Feradis'te Hâli Eki Kategorisi* isimli yüksek lisans tezinde dilimizin ekleşme sistemi göz önüne alınarak Nehcü'l-Feradis'teki hâli eklerinin diğer dil bilgisi unsurları ile ilişkileri incelenmiş ve hâli eklerine ait alt kategoriler belirlenmiştir. Hâli ekleri konusunda dilcilerin belli başlı izahlarına yer verilmiş ve söz konusu ekin yaygın olan, şekle dayalı fonksiyon belirleme, anlayışının aksine dilimizin ekleşme sistemindeki çerçevesi genel olarak çizilmiştir. Müstakil bir kategori olan hâli eklerinin ana fonksiyonları ve varsa bunlara bağlı alt fonksiyonlarının dikkate alınıp değerlendirildiği bir sınıflama yapılmıştır. Eserden alınan örnekler ekleşme bilgisi bakımından tahlilleri ile birlikte verilmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen veriler izahları ile birlikte sonuç bölümünde yer almaktadır. Çalışmada, mensur ve hacimli bir eser olmasından dolayı Harezmi Türkçesi'ne ait olan Nehcü'l-Ferdis seçilmiştir.

Alyılmaz (2010), *Türkiye Türkçesinde Bulunma Hâli Kategorisi* isimli çalışmasında ana çizgileriyle Türkçenin hâli kategorisi hakkında bilgi verildikten sonra "Türkiye Türkçesinde bulunma hâli kategorisi" zerinde durulmakta ve konunun öğrenimi ve ğretimi açısından bulunma hâli kategorisinin "yerde bulunma hâli kategorisi" ve "zamanda bulunma hâli kategorisi" başlıkları altında incelenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

zkan (2001), *Hâli Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri zerinde Bir Değerlendirme* isimli çalışmasında ağırlıklı olarak Batılı dil bilgisi kitaplarından alınmış olan durum eklerinin birleşimine dikkat çekmiş, Türkçe işlevlerini göstermiş ve diğer dillerdeki muadilleriyle karşılaştırmıştır.

Bulak (2017), *İlgi Eki Hâli Eki Midir* isimli çalışmasında bir gramer sorununa dönüşen ilgi ekinin hâli eki olup olmadığı konusunu tartışmaya açmıştır. Söz konusu sorunun tartışılıp açıklığa kavuşturulması ve mahiyetinin ortaya konulması amacıyla

öncelikle dilcilerin bugüne kadar ilgi eki terimi, tanımı, işlevleri, özellikleri ve kategorik durumu hakkında ortaya koyduğu yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Daha sonra bu yaklaşımların yeterli ve yetersiz yanları irdelenerek değerlendirmeler yapılmış ve isim çekim eklerinden ilgi ekinin hâl ekleri içerisinde değil, iyelik ekleriyle beraber “ismi isme bağlayan ekler” olarak özel bir kategori oluşturması gerektiği kanısına varılmıştır. Böylece bir yandan bu konudaki sorunun çözümüne katkı sağlanması, diğer yandan Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesine dolaylı da olsa olumlu katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Aydın (2017) *Köktürk Abidelerinde “+DA” Ekinin Kullanılış Şekilleri, Cümlelerdeki Durumları ve Fonksiyon Yükleri* isimli çalışmasında Tonyukuk Abidesi, Kül Tigin (Köl Tigin) Abidesi, Bilge Kağan Abidesi metinlerindeki “+DA” eki ve kullanıldığı cümleler tespit ederek, bu cümlelerde bu ekin hangi işlevlerle, hangi tür fiillerle ve hangi tür yapılarda kullanıldığını örnekleri ile ortaya koymuştur.

Mert (2002), *Kutadgu Bilig’de Hâl Kategorisi* isimli doktora tezinde Kutadgu Bilig ve hâl kategorisi hakkında bilgi verdikten sonra Kutadgu Bilig’de yer alan hâl kategorileri bunları ifade eden görev elemanları ve kullanım oranlarını ayrıntılı bir şekilde sunmuştur.

Gündüz (2016) *Niyâzi-i Mısri'nin Dîvân-ı İlâhiyât Eserindeki İsim Hâl Ekleri* adlı yüksek lisans çalışmasında Niyâzi-i Mısri'nin Divân-ı İlâhiyat eserindeki isim hâl ekleri üzerinde durulmuştur. "Giriş" bölümünden sonra isim hâl eklerinin tanımı yapılmış, her ekin Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki şekli, oluşumu, varsa ses değişiklikleri belirtilmiştir. Konuyla ilgili daha önce yazılan kitap ve makalelerden hâl (durum) ekleri ile ilgili farklı görüşlere yer verilmiştir.

Tepesu (2015), *Refik Hâlit Karay'ın Eserlerindeki Hâl Eklerinin Görev ve İşlevleri* isimli yüksek lisans tezinde "şekil-görev-anlam" birliğini esas alarak hâl eklerinin görev ve işlevlerini irdeleyip olabildiğince çok örnek üzerinden sonuçlar çıkarabilmek için yazarın roman, hikâye, deneme ve anı gibi farklı türlerde olan sekiz kitabını incelemiştir. Çalışmanın "Giriş" kısmında Refik Hâlit Karay'ın hayatı, eserleri ve Türkçesi hakkında genel bilgiler verdikten sonra "Hâl Ekleri" bölümünde her bir hâl ekinin görev ve işlevini birbirinden ayırarak ayrıntılı olarak incelemiştir. Araştırmacılara kolaylık sağlaması için tespit edebildiğimiz görev ve işlevleri,

sınıflandırarak "Görevler Tablosu" ve "İşlevler Tablosu" başlıkları altında iki tabloda göstermiş, "Sonuç" bölümünde araştırmanın neticesinde ulaşılan sonuçları ortaya koymuştur.

Akbaş (2007), *Türkçede Başlangıçtan Bugüne Çıkma Hâli* isimli yüksek lisans tezinde çıkma hâli ekini tarihsel süreçte incelemiştir. Giriş kısmında ek kavramı ve eklerin tarihsel gelişimi genel başlığı altında çekim ekleri, hâl ekleri, çıkma hâli ekinin oluşum ve gelişimi ile ilgili görüşlere yer verilmiştir. İnceleme iki bölümden meydana gelmiştir: Birinci bölümde Tarihî Türk lehçelerinden Köktürkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Oğuz Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde çıkma hâli incelenmiştir. İkinci bölümde Çağdaş Türk lehçelerinden Oğuz grubuna dahil Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesinde; Karluk grubundan Özbek Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesinde; Kıpçak grubundan ise Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Tatar Türkçesinde çıkma hâli incelenmiştir.

Mert (2003), *Türkçede Hâl Kategorisi ve Öğretimi* isimli çalışmasında Türkçede hâl kategorisi ve öğretimi ile ilgili ciddi sorunlar bulunduğunu söyler. Mevcut dil bilgisi kitaplarında hâl kategorisinden ziyade bu kategoriyi ifade eden ekler ön plana çıkarılmıştır. Bu makalede geleneksel bakış açısının aksine hâl kategorisi, hâl kategorisinin yapımında kullanılan görevli dil öğeleri ve bunların öğretimi üzerinde durulmaktadır.

Durgut, H. (2004), *Türkçede Yalın Hâl Kavramı Üzerine* isimli çalışmasında “Yalın hâlin hâl kategorisi içindeki yeri nedir? Cümlede eksiz olarak görülen isimlerden hangileri yalın hâlin sınırları içinde değerlendirilmelidir? Yalın hâlin cümledeki fonksiyonları nelerdir?” sorularının cevabını aramış ve yalın hâlin, hâl kategorisi içindeki asıl yerini tespit etmeye çalışmıştır.

Önler (2012), *Türkiye Türkçesinde Ad Durum Kategorisi* isimli çalışmasında ad durum kategorisini fiillerle ilişkisi bakımından incelemiş ve örneklerle bu durumu açıklamaya çalışmıştır.

Şeyda (2011), *Mehmed Âkif Ersoy’un Safahat’ında Söz Dizimi* isimli doktora tezinde Mehmed Âkif Ersoy’un Safahat adlı eserinden seçilen metinler işlevsel dil bilgisi yaklaşımıyla söz dizimi açısından incelenerek dil birimlerinin söz dizimi

içindeki işlevleri tespit edilmeye çalışılmış; eserden seçilen metinlerden oluşturulan bütüncedeki cümleler yapısal çözümleme yöntemiyle sınıflandırılmıştır. Giriş bölümünde çalışmanın bütüncesini oluşturan Safahat ve sözceleme öznesi olarak değerlendirilebilecek Mehmed Âkif Ersoy hakkında bilgi verilmiş; neden bu eserin seçildiği irdelenmiştir. Kavramların İşaretlenmesi bölümünde Türkçenin kavram oluşturma yöntemleri açıklanarak eserden hareketle örneklendirilmiştir. Taban Hâlindeki Ögeler bölümünde Safahat'ta kullanılan örneklerden hareketle isim ve fiil tabanları incelenmiştir. Kavram İlişkileri bölümünde Safahat'ta kullanılan geçici kavram ilişkileri işlevsel bir yaklaşımla değerlendirilmiş; Eyleyen-Tümleyen-Eylem İlişkileri bölümünde cümlelerin kurucu ögeleri Safahat'taki örneklerden hareketle betimlenmiştir. Cümle Yapıları bölümünde formüllendirilen cümleler yapılarına göre sınıflandırılmıştır. Sonuç bölümünde ise bulgular yorumlanarak ulaşılan sonuçlar dikkatlere sunulmuştur. Safahat'ta kullanılan dil birimlerinin seçimi ve dizimi işlevsel açıdan değerlendirilerek ortaya çıkan söylem özellikleri betimlenmiştir.

Kalkan (2006), *Türkiye Türkçesinde Hâl (Durum) Kavramı ve Hâl (Durum) Eklerinin İşlevleri* isimli yüksek lisans tezinde Türkiye Türkçesinde durum kavramı ve durum ekleri üzerinde durmuştur. “Giriş” bölümünden sonra “Türkiye Türkçesinde Durum Kavramı” başlığı altında dil bilgisi kitaplarından, terim sözlüklerinden ve ilgili makalelerden tespit edilen durum kavramı tanımları verilmiştir. Ad durumlarının tanımları ve sayısı da kaynaklardan tespit edilmiştir. Çalışmada ad durumları sekiz durum olarak belirlenmiştir. Bunlar; yalın, yönelme, belirtme, bulunma, ayrılma, ilgi, vasıta ve eşitlik durumlarıdır. Belirlenen durum ekleri; konu ile ilgili olan kaynaklardaki görüş farklılıkları değerlendirilerek tablo hâlinde de gösterilmiştir. Bu durum eklerinin işlevleri üzerine söylenenlerden yola çıkılarak eklerin işlevlerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, eklerin kurduğu yapılar ile işlevleri, ilgili araştırmalardan tespit edilen cümlelerle örneklendirilmiştir.

Şahin (2003), *Tarihi ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri* isimli doktora çalışmasında hâl ekleri ve işlevleri ile ilgili tarihsel süreci takip eden gelişme değişimleri ortaya koymuştur. Dilde hemen hemen her kelime grubunda veya cümlede yer alarak, kelime grubunda kendisinden başka bir kelimeyi; cümlede cümlelerin ana ögesi olan yüklemi çeşitli yönlerden tamamlayan hâl ekleri çok geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Çağdaş Türk yazı dilleri gramerlerinin incelendiği ve hâl

eklerinin isim çekim ekleri içinde verildiği çalışmalara göre yalın, ilgi (Yakutçada bulunmaz), yükleme, yönelme, bulunma (Yakutçada işlevi sınırlı) ve çıkma hâlleri olmak üzere altı hâl kısmen Yakutça hariç bütün çağdaş Türk yazı dillerinde bulunmaktadır. Tarihî Türk yazı dillerinden özellikle Göktürkçe, Uyгурca ve Karahanlıcada aktif olarak kullanılmış olan araç, yön ve kısmen eşitlik hâllerim ifade eden hâl ekleri, Türkiye Türkçesi dışındaki çağdaş Türk yazı dillerinde de isim çekim eki özelliklerini kaybederek, özellikle bazı zarf türünden kelimelerde kalıplaşmışlardır. Bu yazı dillerinin bazılarında ise çekim eki özelliğini kaybeden eski araç, yön ve kısmen eşitlik hâlleri ekleri yerine yukarıda da anlatıldığı gibi bazı ekler ve edat birleşimleri kullanılmaya başlanarak bu hâller yaşatılmaya devam etmiştir. Türk yazı dillerinde kullanılmış ve kullanılmakta olan hâl eklerine şekil bilgisi yönünden bakıldığında, tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde bu eklerde benzerlikler olduğu gibi her bir yazı dili grubuna veya yazı diline göre ses veya şekil farklılıkları olmuştur. Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde hâl ekli kelimelerin cümle içindeki işlevlerine bakıldığında, hâlin bulunup bulunmaması dışında hâl ekini almış kelimelerin ve cümle içindeki yerlerinin değişmesinden başka genel olarak büyük ayrılık görülmez. Ancak, bazı Türk yazı dillerinde, diğer Türk yazı dillerinden farklılaşmış ve bazen kurallaşmış değişik kullanımlara da rastlanmaktadır.

Fouda (2017), *Necib Mahfuz'un "Aşk Zamanı" Adlı Romanında Hâl Kategorisi* isimli yüksek lisans tezinde Necib Mahfuz'un "Aşk Zamanı" adlı romanının Arapça ve Türkçe varyantlarında yer alan ismin hâl ekleri mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada her iki nüshada bulunan hâl ekleri karşılaştırılarak aralarındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma Giriş, Necib Mahfuz'un Hayatı ve Edebi Kişiliği ve İnceleme bölümlerinden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazarın hayatı ve eserlerine dair kısa bilgiler verilmiştir. İnceleme kısmında öncelikle eserin orijinalinin yazıldığı dil olan Arapçada bulunan hâl ekleri (harf-i cerler) tespit edilmiş ve eserden seçilen örneklerle somutlaştırılmıştır. Bu nüshadan alınan örnek cümlelerin Türkçe nüshasındaki karşılıkları gösterilmiştir. Bu yolla iki dil arasında yapılan aktarmalarda hâl eklerinin kullanımında ortaya çıkan farklılıklar tespit edilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Son olarak incelemeden elde edilen sonuçlar ve kaynaklara yer verilmiştir.

Açıkgöz (2019), *Mehmed Âkif'in Safahat Adlı Eserinde İsim Tamlamalarının İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezinde Mehmed Âkif'in "Safahat" adlı eserinde isim tamlamaları yapı ve anlam açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı, incelediğimiz eserde isim tamlamalarının sınıflandırılması ve isim tamlamalarının sayısal olarak dökümünü yapmaktır. Giriş bölümünde Safahat'ın yazarı olan Mehmed Âkif hakkında bilgi verilmiş, Safahat'ın içeriği, bölümleri kısaca anlatılmış, Safahat hakkında yapılan tez çalışmaları listelenmiştir. İkinci bölümde dil bilimcilerin görüşlerine yer verilerek isim tamlamalarının, türlerinin tanımlanması yapılarak isim tamlamasındaki birimlerin açıklamasına yer verilmiştir. Bulgular kısmında Safahat'ta geçen isim tamlamaları yapısal ve anlamsal olarak sınıflandırılmıştır. Sonuç bölümünde ise kullanılan tamlama grupları Türkçe dil bilgisi kurallarına göre değerlendirilerek ortaya çıkan bulgular yapısal ve anlamsal açıdan betimlenmiştir. Yapı ve anlam bakımından ele alınan isim tamlamalarının kullanım sıklıkları sayısal veriler tablolar şeklinde incelenmiştir.

Şeyda (2017), *Safahat'ta Hâl (Durum) Eklerinin İşlevsel Olarak İncelenmesi* isimli çalışmasında Safahat'tan seçilen metinler, Türkçe söz dizimi içerisinde hâl/durum kavramı açısından incelenmiştir. İncelenen metinler seçilirken dil özellikleri ve içerikleri dikkate alınmıştır. Metinler, Ertuğrul Düzdağ'ın hazırlamış olduğu "Safahat Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir" adlı eserden alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde örneklem seçimi, veri toplama ve analizinde kullanılan yöntemler detaylıca açıklanmaktadır.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmada M. Ertuğrul Düzdağ tarafından yayına hazırlanan ve Fide Yayınevi tarafından basılan (2007) “Safahat: Safahat’ı Teşkil Eden Yedi Kitabın Tam Metni ile Safahat Dışında Kalmış Bir Kısım Şiirleri” adlı eser temel alınmıştır.

Araştırmanın evrenini Mehmed Âkif Ersoy’un Safahat adlı eseri (7 kitap) oluştururken örneklemi tesadüfi örnekleme yöntemlerinden sistematik örnekleme yoluyla belirlenmiş 32 adet şiirdir. Evreni oluşturan birimlerin numaralandırılma (sıralama) işlemi yansız olarak yapılır veya hazır listelerde var olan sıralama kullanılarak sistematik tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılır (Ural ve Kılıç, 2011: 39).

Sistematik örnekleme yöntemi kullanılırken Safahat’ta hangi sistemin kullanılacağına karar vermek için aşağıdaki formülden yararlanılmıştır:

$$\text{Sistematik örnekleme için kullanılan formül} = \frac{\text{Safahat’taki toplam şiir sayısı}}{\text{Kitaptan seçilecek şiir sayısı}}$$
$$\frac{138}{32} = 4,31$$

Elde Edilen 4,31 sayısı bir üste yuvarlanmış böylece 5 rakamı elde edilmiştir. Eseri oluşturan 7 kitabın her birinden 1-5-10-15... sistemi üstünden şiirler alınmıştır.

Böylece her tabakadan sisteme uygun sayıda örneklem alınmasına gayret edilmiştir. Sistematik örnekleme, basit rastgele örneklemenin örnekleme alınacak birimlerin seçimini kolaylaştıran özel bir hâlidir. Örneklemi kolayca, daha kısa zamanda ve daha az hata ile oluşturmak mümkündür. Bu, özellikle saha çalışmaları için önemli bir özelliktir. Sistematik örnekleme basit rastgele örnekleme göre kitle üzerinde daha eşit dağılır. Yani, içsel tabakalama ile her tabakadan birimlerin sistematik seçilmesi olasıdır (Koçyiğit, 2016).

Örneklem oluşturulurken başka bir ölçüt kullanılmamış, yeterli sayıda şiir olmayan kitaplardan aynı sisteme göre ve uygun sayıda örneklem alınmıştır. Seçilen şiirler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. 1. Safahat'tan Örneklem Olarak Alınan Şiirler

Kitap	Toplam Şiir Sayısı	Örneklem Olarak Alınan Şiir Sayısı	Örneklem Olarak Alınan Şiirlerin Adları	Alınan Şiirlerin Sıra Numarası	Alınan Şiirlerin Sayfa Aralıkları
1. Kitap (Safahat)	45	10	Bana Sor Sevgili Kâri'	1	3
			Küfe	5	19-22
			Mezarlık	10	37-40
			Azim	15	58-59
			İstibdat	20	74-80
			Bir Mersiye	25	96-98
			Ressam Haklı	30	119
			Bülbül	35	122
			İstiğrak	40	128-130
2. Kitap (Süleymaniye Kürsüsünde)	1	1	İtiraf	45	140
			Süleymaniye Kürsüsünde	1	141-180
3. Kitap (Hakkın Sesleri)	10	3	İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur Âlem	1	183-185
			Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı	5	197-198
			Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi	10	207-210
4. Kitap (Fatih Kürsüsünde)	2	1	İki Arkadaş Fatih Yolunda	1	213-225
5. Kitap (Hatıralar)	10	3	Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dib Eden Allah	1	279-281
			Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını	5	290-291
			Necid Çölleri'nden Medine'ye	10	327-334
6. Kitap (Asım)	1	1	Âsım	1	335-433
7. Kitap (Gölgeler)	43	9	Hüsrân	1	437
			Mehmed Ali'ye	5	445
			Bülbül	10	456-457
			Gece	15	472-474
			Kıssadan Hisse	20	480
			Safahat İçin	25	481
			Bir Arıza	30	483-484
			Yine Kıt'alar - Resim İçin	35	495
			Nerdesin	40	497

Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden	26	4	İstiklal Marşı	1	509-510
			Kur'an'a Hitap	5	521-523
			Muhatabe-i Şem' ü Pervane Tercümesi	10	535-536
			«Berlin Hatıraları»nda Noksan Doksan Sekiz Mısra	15	560-564

3.2. Yöntem

Çalışma nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasıdır şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım, 1999: 10). Nitel araştırmaların, en belirgin 6 niteliği şunlardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011):

1. doğal ortama duyarlılık,
2. araştırmacının katılımcı rolü,
3. bütüncül yaklaşım,
4. algıların ortaya konması,
5. araştırma deseninde esneklik,
6. tümevarıma dayalı analiz.

Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan üç tür bilgi toplama yöntemi vardır:

Görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesi (Berg ve Lune, 2015; Merriam, 2009). Bu araştırmada doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. “Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Araştırma problemi hakkında geniş bir zaman dilimine dayalı analizi olanaklı kılması, çeşitli yazılı materyallere ulaşma yoluyla geniş bir örneklem oluşturulması, verilerin araştırmacı tarafından değil de birey tarafından özgün bir biçimde kaydedilmesi bakımından üstündür” (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Doküman analizi süreci altı başlıkta toplanabilir: Dokümanlarla ilgili ölçütleri saptama, doküman ve veri toplama, temel analiz alanlarını tespit etme, dokümanı kodlama, doğrulama ve analiz etme. Araştırmada yukarıda belirtilen ölçütlere göre; dokümanda örneklem seçimine uygun bir arama yapılmış, hâl kategorisi için bir kuramsal çerçeve belirlenmiş ve bu çerçeveye uygun olarak şiirler tek tek taranmış ve incelenmiş, her bir hâl eki sayıca tespit edilmiş, +DA hâl ekinin kullanıldığı cümleler

işaretlenmiş ve hem işlev hem görev açısından her bir cümle kodlanmış, bu kodlama doğrulanmış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Bu süreçte yönlendirici ve doğrudan ilişkili iki ilke de göz ardı edilmemiştir: Nesnellik ve güvenilirlik. Bir analiz, aynı dokümanı aynı şartlarda başka okuyucular da aynı sonuca ne kadar büyük oranda ulaşabiliyorsa o oranda güvenilir kabul edilir (Altheide, 1996; akt. Kırıl, 2020). Bu amaçla, kodlamalar ve analizler bir alan uzmanı yardımıyla yeniden gözden geçirilmiş, hem aksaklıklar hem belirsizlikler giderilmeye çalışılmıştır.

Özetle bu araştırmada Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat isimli eserinde belirlenen örneklem içinde yer alan hâl ekleri tespit edilmiş ve +DA hâl ekinin kullanımı görev ve işlev açısından incelenerek belirlenen temalar altında toplanarak raporlaştırılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat isimli eserinde 7 kitapta yer alan 138 şiirden tesadüfî örnekleme yolu ile seçilmiş 32 şiir incelenmiş, genelde hâl ekleri özelde +DA hâl eki ile ilgili elde edilen bulgular alt problemler ışığında paylaşılmıştır.

4.1. Safahat'ta Kullanılan Hâl Eklerinin Dağılımı

İncelenen eserde hâl ekleri her bir kitap için ayrı ayrı tespit edilerek sayı ve yüzde olarak dağılımları sunulmuştur.

Tablo 4. 1. Safahat 1. Kitapta (Safahat) Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler											Toplam	%
	Bana Sor Sevgili Kâri'	Küfe	Mezarlı k	Azim	İstibdat	Bir	Mersiy	Ressam Haklı	Gül Bülbül	İstîğrak	İtiraf		
+I	3	14	6	5	22	2	2	0	1	0	55	11,34	
+A	3	9	18	6	20	11	3	0	6	1	77	15,87	
+DA	2	30	28	10	35	23	2	1	16	2	149	30,72	
+DAn	1	15	17	1	15	5	0	0	14	0	68	14,02	
+(n)In	2	29	19	7	26	10	4	1	9	0	107	22,06	
+IA	0	9	6	1	3	3	1	0	4	0	27	5,56	
+CA	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	,41	
Toplam	10	106	94	30	122	54	12	2	50	3	485	100	

Tablo 2 incelendiğinde Safahat 1. Kitap'ta 10 şiirde hâl eklerinin toplam 485 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunların arasında kullanım sıklığı açısından +DA hâl ekinin (149) ilk, +CA hâl ekinin (2) ise son sırada olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı açısından +(n)In hâl ekinin (107) de önemli sayıda olduğu söylenebilir. Kullanılan toplam hâl ekleri dikkate alındığında yarısından fazlasının +DA (%30,72) ve +(n)In (%22,6) hâli eklerinden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 4. 2. Safahat 2. Kitapta (Süleymaniye Kürsüsünde) Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler		Toplam	%
	Süleymaniye Kürsüsünde			
+I	224		224	19,61
+A	270		270	23,64
+DA	189		189	16,54
+DAn	149		149	13,04
+(n)In	234		234	20,49
+IA	61		61	5,34
+CA	15		15	1,31
Toplam	1142		1142	100

Safahat'ın 2. kitabı olan Süleymaniye Kürsüsünde tek şiirden oluştuğu için kitabın tamamından veri toplanmış hâl eklerinin 1142 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde kullanım sıklığı açısından +A hâl ekinin (270) ilk, +CA hâl ekinin (15) ise son sırada olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı açısından +(n)In hâl ekinin (234) ilk sıraya çok yakın olduğu görülmektedir. Bu kitapta +DA hâl ekinin %16,54 ile üçüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. 3. Safahat 3. Kitapta (Hakkın Sesleri) Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler			Toplam	%
	İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur Âlem	Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı	Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi		
+I	13	12	2	27	19,57
+A	4	12	3	19	13,77
+DA	10	13	1	24	17,39
+DAn	14	4	1	19	13,77
+(n)In	19	13	2	34	24,64
+IA	6	5	0	11	7,97
+CA	1	2	1	4	2,90
Toplam	67	61	10	138	100

Safahat'ın 3. kitabı olan Hakkın Sesleri'nde 3 şiir incelenmiş hâl eklerinin 138 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde kullanım sıklığı açısından +(n)In hâl ekinin (27) ilk, +CA hâl ekinin (4) ise son sırada olduğu görülmektedir.

Kullanım sıklığı açısından +I hâl ekinin (27) ilk sıraya çok yakın olduğu görülmektedir. Bu kitapta +DA hâl ekinin %17,39 ile üçüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. 4. Safahat 4. Kitapta (Fatih Kürsüsünde) Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler		Toplam	%
	İki Arkadaş Fatih Yolunda			
+I	58	58	19,27	
+A	64	64	21,26	
+DA	58	58	19,27	
+DAn	37	37	12,29	
+(n)In	64	64	21,26	
+IA	15	15	4,98	
+CA	5	5	1,66	
Toplam	301	301	100	

Safahat'ın 4. kitabı olan Fatih Kürsüsünde'de yer alan 2 şiirden biri incelenmiş hâl eklerinin 301 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde kullanım sıklığı açısından +(n)In hâl eki (64) ile +A hâl ekinin (64) aynı sayıda tekrar edildiği ve ilk sırayı paylaştığı, +CA hâl ekinin (5) ise son sırada olduğu görülmektedir. Bu kitapta +DA ve +I hâl eklerinin eşit sayıda olduğu %19,27 ile üçüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. 5. Safahat 5. Kitapta (Hatıralar) Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler			Toplam	%
	Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dīb Eden Allah	Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını	Necid Çölllerinden Medineye		
+I	18	5	34	57	16,15
+A	17	5	68	90	25,50
+DA	16	6	50	72	20,40
+DAn	4	9	30	43	12,18
+(n)In	13	16	33	62	17,56
+IA	1	4	18	23	6,52
+CA	0	0	6	6	1,70

Toplam	69	45	239	353	100
---------------	----	----	-----	-----	-----

Safahat'ın 5. kitabı olan Hatıralar'da 3 şiir incelenmiş hâl eklerinin 353 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde kullanım sıklığı açısından +A hâl ekinin (90) ilk, +CA hâl ekinin (6) ise son sırada olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı açısından +DA hâl ekinin (72) ilk sıraya çok yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 6. Safahat 6. Kitapta (Âsım) Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler		Toplam	%
	Âsım			
+I	107		107	22,96
+A	110		110	23,61
+DA	64		64	13,73
+DAn	65		65	13,95
+(n)In	81		81	17,38
+IA	29		29	6,22
+CA	10		10	2,15
Toplam	466		466	100

Safahat'ın 6. kitabı olan Asım tek şiirden oluştuğu için kitabın tamamından veri toplanmış hâl eklerinin 466 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde kullanım sıklığı açısından +A hâl ekinin (110) ilk, +CA hâl ekinin (10) ise son sırada olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı açısından +I hâl ekinin (107) ilk sıraya çok yakın olduğu görülmektedir. Bu kitapta +DA hâl ekinin %13,73 ile beşinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. 7. Safahat 7. Kitapta (Gölgeler) Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler									Toplam	%
	Hüsrân	Mehmed Ali'ye	Bülbül	Gece	Kıssadan Hisse	Safahat İçin	Bir Arıza	Yine Kıt'alar - Resim İçin	Nerdesin		
+I	4	4	3	13	1	1	12	3	3	44	18,88
+A	4	2	7	5	0	2	14	2	1	37	15,88
+DA	2	4	9	5	0	2	9	1	3	35	15,02
+DAn	3	3	10	15	2	0	10	0	1	44	18,88
+(n)In	1	2	18	19	0	1	9	0	1	51	21,89
+IA	0	1	3	9	0	1	4	1	0	19	8,15
+CA	0	0	3	0	0	0	0	0	0	3	1,29
Toplam	14	16	53	66	3	7	58	7	9	233	100

Safahat'ın 7. kitabı olan Gölgeler'de 9 şiir incelenmiş hâl eklerinin 233 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde kullanım sıklığı açısından

+(n)In hâl ekinin (51) ilk, +CA hâl ekinin (3) ise son sırada olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı açısından +DA hâl ekinin (35) dördüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. 8. Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden Tespit Edilen Hâl Ekleri

Ekler	Şiirler					Toplam	%
	İstiklal Marşı	Kur'an'a Hitap	Muhatabe-i Şem'ü Pervane Tercümesi	«Berlin Hatıraları»nda Noksan Doksan Sekiz Mısra			
+I	16	4	4	34	58	24,17	
+A	14	6	3	30	53	22,08	
+DA	5	5	5	15	30	12,50	
+DAn	7	4	12	11	34	14,17	
+(n)In	20	3	4	26	53	22,08	
+IA	0	2	2	7	11	4,58	
+CA	1	0	0	0	1	0,42	
Toplam	63	24	30	123	240	100	

Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat Dışında Kalmış Şiirleri'nden 4'ü incelenmiş hâl eklerinin 240 defa tekrar edildiği tespit edilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde kullanım sıklığı açısından +I hâl ekinin (58) ilk, +CA hâl ekinin (1) ise son sırada olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı açısından +DA hâl ekinin (30) dördüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Safahat'ta yer alan kitaplarda hâl eklerinin dağılımını topluca görmek kullanım sıklığını belirlemek açısından daha sağlıklı bir değerlendirme imkânı sağlayabilir. Bundan dolayı her bir hâl ekinin incelenen eserde dağılımını ve toplam kullanılma durumunu gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. 9. Hâl Eklerinin Genel Toplamı

Ekler	Şiirler								Toplam
	1. Kitap	2. Kitap	3. Kitap	4. Kitap	5. Kitap	6. Kitap	7. Kitap	Safahat Dışında Kalmış Şiirlerden	
+I	55	224	27	58	57	107	44	58	630
+A	77	270	19	64	90	110	37	53	720
+DA	149	189	24	58	72	64	35	30	621
+DAn	68	149	19	37	43	65	44	34	459
+(n)In	105	234	34	64	62	81	51	53	684
+IA	27	61	11	15	23	29	19	11	196
+CA	2	15	4	5	6	10	3	1	46
Toplam	485	1142	138	301	353	466	233	240	3356

Tablo 10 incelendiğinde Safahat'ta örneklem olarak incelenen kısımda 3356 adet hâl eki kullanımı tespit edilmiştir. En sık kullanılan hâl ekinin +A (720), en az tekrar edilen hâl ekinin ise +CA (46) olduğu görülmektedir. Kullanım sıklığı açısından +(n)In (684) eki ikinci sırada yer almaktadır. Araştırmanın asıl konusu olan +DA hâl eki ise dördüncü sırada yer almaktadır ve ekin kullanım sıklığı açısından orta sıralarda olduğu söylenebilir.

Hâl eklerinin incelenen eser içindeki kitaplar ve eserin genelinde kullanım durumunu dahi iyi açıklayabilmek için eklerin kullanım sıklığının aritmetik ortalama ve yüzdelik olarak dağılımının verilmesi faydalı olacaktır.

Tablo 4. 10. Hâl Eklerinin Yüzde ve Aritmetik Ortalama Olarak Dağılımı

	1. Kitap		2. Kitap		3. Kitap		4. Kitap		5. Kitap		6. Kitap		7. Kitap		Safahat Dışında Kalmış Şiirlerden		Toplam	
Ekler	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$	%	$\bar{X}$
+I	11,34	5,5	19,61	224	19,57	9,00	19,27	58	16,15	19,00	22,96	107	18,88	4,89	24,17	14,50	18,77	78,75
+A	15,87	7,7	23,64	270	13,77	6,33	21,26	64	25,50	30,00	23,61	110	15,88	4,11	22,08	13,25	21,45	90
+DA	30,72	14,9	16,54	189	17,39	8,00	19,27	58	20,40	24,00	13,73	64	15,02	3,89	12,50	7,50	18,50	77,625
+DAn	14,02	6,8	13,04	149	13,77	6,33	12,29	37	12,18	14,33	13,95	65	18,88	4,89	14,17	8,50	13,67	57,375
+(n)In	22,06	10,7	20,49	234	24,64	11,33	21,26	64	17,56	20,67	17,38	81	21,89	5,67	22,08	13,25	20,38	85,5
+IA	5,56	2,7	5,34	61	7,97	3,67	4,98	15	6,52	7,67	6,22	29	8,15	2,11	4,58	2,75	05,84	24,5
+CA	,41	,2	1,31	15	2,90	1,33	1,66	5	1,70	2,00	2,15	10	1,29	0,33	0,42	0,25	1,37	5,75
Toplam	100	6,93	100	163,14	100	6,57	100	43,00	100	16,81	100	66,57	100	3,70	100	8,57	100	59,93

Tablo 11 incelendiğinde +A hâli eki %21,45 ile birinci, +(n)In hâli eki %20,38 ile birinciye oldukça yakın bir orana sahip olarak ikinci sırada yer almaktadır. Üçüncü ve dördüncü sırada ise yine oldukça yakın oranlara sahip olan +I hâli eki (%18,77) ve +DA hâli eki (%18,50) yer almaktadır. En az kullanılan +CA hâli ekinin oranı ise %1,37'dir.

Hâl eklerinin kitaplardaki kullanım sıklığı yüzdesel olarak tek tek incelendiğinde,

+A hâli ekinin en çok 5. kitapta (%25,50), en az 3. kitapta (%13,77);

+(n)In hâli ekinin en çok 3. kitapta (%24,64), en az 2. kitapta (%20,49);

+I hâli ekinin en çok Safahat dışında kalan şiirlerde (%24,17), en az 5. kitapta (%16,15);

+DA hâli ekinin en çok 1. kitapta (%30,72), en az Safahat dışında kalan şiirlerde (%12,50);

+DAn hâli ekinin en çok 7. kitapta (%18,88), en az 4. kitapta (%12,29);

+IA hâli ekinin en çok 7. kitapta (%8,15), en az Safahat dışında kalan şiirlerde (%4,58);

+CA hâli ekinin en çok 6. kitapta (%2,15), en az Safahat dışında kalan şiirlerde (%0,42) yer aldığı görülmektedir.

4.2. Safahat'ta Kullanılan +DA Hâl Eki ile İlgili Bulgular

+DA hâl eki ile ilgili tesitler “işlev” ve “görev” olmak üzere iki başlık altında toplanacaktır. İşlev başlığında ekin kullanım sırasında kazandığı işlevler, “görev” başlığında ise söz grubu veya cümle içinde yer aldığı görevler incelenmiş, tematik başlıklar hâlinde ortaya konulmuştur. Metinden alıntılanan cümlelerle tekrara düşülmemesi açısından işlev başlığı altında ekin kullanıldığı kelimenin kazandığı görevler de verilecektir. Böylece hem işlev ev görev arasındaki bağlantı gösterilebilecek hem de bu çalışmadan faydalanmak isteyen araştırmacılar için kolaylık sağlanmış olacaktır.

4.2.1. +DA Hâl Ekinin Safahat Adlı Eserde Kullanımı

Çalışmada Safahat adlı eser incelenirken +DA hâl ekinin sekiz farklı işlevde kullanıldığı görülmüştür. Ekin işlevsel kullanımının dağılım sıklığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. 11. +DA Hâl Ekinin İşlevsel Kullanımı

Kullanılan İşlev	Kullanılan Görevler	Kullanım Sıklığı	Toplam Kullanım Sıklığı
Aitlik hâli	Aitlik sıfatı	53	53
İlgi hâli	Hâl tümleci	1	8
	Yüklem	2	
	İlgi tümleci	5	
Karşıtlık hâli	Karşıtlık tümleci	2	2
Niteleme hâli	Niteleme sıfatı	3	51
	Hâl tümleci	47	
	İlgi Tümleci	1	
Sınırlandırma hâli	Sınırlandırma tümleci	1	1
İçinde bulunma hâli	Yüklem (şimdiki zaman)	35	35
Yerde bulunma hâli	Hâl tümleci	2	442
	Yer tümleci	389	
	Yüklem	51	
Zamanda bulunma hâli	Zaman tümleci	29	29
Toplam		621	621

Tablo 12 incelendiğinde Safahat adlı eserde, belirlenen örneklem içinde, +DA hâl ekinin 621 defa ve 8 farklı işlevde kullanıldığı görülmektedir. Ek, en fazla “yerde bulunma” (443), en az “sınırlandırma” (1) işlevlerinde kullanılmıştır.

Ekin kullanıldığı her bir işlevin ayrı ayrı incelenmesi ve örneklendirilmesi yerinde olacaktır.

4.2.1.1. Aitlik Hâli

Eserde +DA hâl eki 52 yerde aitlik hâli işlevinde kullanılmıştır ve tamamında aitlik sıfatı görevindedir.

-Baban **yerinde** adamdan ne istedin şimdi? (Safahat, Küfe, 20)

O **arkasındaki** püskül ki kuyruğu olacak! (Safahat, Küfe, 21)

Gözüm, **uzaktaki** bir medfenin ayak ucuna (Safahat, Mezarlık, 40)

Herkesin hissi bir olmaz. Mesela **karşıdaki**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 143)

Kalacak, doğruluğun **yerdeki** tek yurdu diye. (Süleymaniye Kürsüsünde, 145)

Yine **yadındaki** Mevlâ'yı şu dört tane minâr, (Süleymaniye Kürsüsünde, 146)

İşte tam **ondaki** eb'âda nazîr eb'âda, (Süleymaniye Kürsüsünde, 147)

Tarafeynindeki san'atli yarım kubbelere. (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

Ma'bedin cebhe **cidarındaki** loş pencereler, (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

Gölge **şeklindeki** eşbâha teayyün veriyor: (Süleymaniye Kürsüsünde, 149)

Kimdi **kürsideki**? Bir bilmediğim pîr amma, (Süleymaniye Kürsüsünde, 149)

Memleket mahvolacak, olmayacak... **Baştakiler**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 149)

Medeniyyetteki insanlar için matbuat, (Süleymaniye Kürsüsünde, 153)

Getirin Mağrib-i **Aksa'daki** bir müslümanı; (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)

Bu **havalidekiler** pek yaya kalmış dince; (Süleymaniye Kürsüsünde, 159)

Müslümanlık'taki erkânı siyanette ferid; (Süleymaniye Kürsüsünde, 159)

Ben de **ruhumdaki** zulmetleri artık koğdum; (Süleymaniye Kürsüsünde, 163)

Laşe **hâlindeki** bir devlete vardır medfen . . . (Süleymaniye Kürsüsünde, 165)

Sanki **zincirdekiler** hep boşanıp zincirden, (Süleymaniye Kürsüsünde, 166)

Söyletip başka **memalikteki** mahkûmini . . . (Süleymaniye Kürsüsünde, 168)

Bırakın eski hükümetleri **meydandakiler** (Süleymaniye Kürsüsünde, 169)

Ki **uzaklardaki** bir mü'mini incitse diken, (Süleymaniye Kürsüsünde, 169)

Mütefekkir **geçinenlerdeki** taşkınlıktan, (Süleymaniye Kürsüsünde, 174)

Hem o hüsrân-ı **müebbeddeki** mes'uliyet, (Süleymaniye Kürsüsünde, 175)

İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden, (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 197)

Hep fişkırarak yerlerin **altındaki** esnâm! (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 197)

Ateşli **muhitindeki** suzişli niyâzın, (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 197)

Göğsündeki haç küfrüne fetva-yı müeyyed! (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 198)

Hüviyyetinde yığınlar ki hep birer kallaş! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 216)

Şu **sağ taraftaki**? (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 223)

Evet, **bu cebhedeki**? (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 223)

Balkan'daki yangın daha kül bağlamamışken (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 280)

Siper olmuş yanıyor **çöldeki** çıplak sine. (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Çağlıyor sade **ufuklardaki** avare serâb; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 328)

Ya o **sırtındaki** yüzlerce heyûlâ-yı beşer, (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 328)

Ki **hilkatimdeki** her zerre ayrı ürperdi! (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 329)

Göründü **yerdeki** saflar huzur-i Mevlâ'da; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 331)

Göründü yerdeki saflar huzur-i **Mevlâ'da**; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 331)

Avâlimindeki âyât-ı bî-hîsâbın için; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 332)

Süzüldü **uçtaki** «Babü's-Selam» önünde yere. (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 333)

- Öyle olsaydı, şu **karşındaki** yalçın kelle, (Asım, 340)

Fark olunmazdı **Kızanlık'taki** güllüklerden! (Asım, 340)

Ne de ıslak patı **burnundaki** -mosmor meneviş! (Asım, 360)

Çin-i **Maçın'deki** bir ilmi gidip öğrenecek. (Asım, 375)

Bocalarken bakar **üstündeki** kaptan acemi, (Asım, 385)

Devr-i sabıkta, kaza teknesi, bir köhne vapur, (Asım, 385)

Döktü **karnındaki** esrarı hayasızcasına. (Asım, 410)

Sonra **mel'undaki** tahribe müvekkel esbâb, (Asım, 410)

İnler “**Safahat**”ımdaki hüsrân bile sessiz! (Gölgeler, Hüsrân, 437)

Şi'rın başı **hilkatteki** aheng-i ezelmış... (Gölgeler, Mehmed Ali'ye, 445)

Sırtındaki örtüyse bütün zümrüde batmış, (Gölgeler, Bir Arıza, 483)

Düşün **altındaki** binlerce kefensiz yatanı. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, İstiklal Marşı, 510)

Robert Kolej'deki dahi-i san'atin kalemi (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 562)

4.2.1.2. İlgi Hâli

İlgi hâli işlevinde kullanılan +DA ekinin üç farklı görevde kullanıldığı görülmektedir.

4.2.1.2.1.Hâl Tümleci

Hâl tümleci görevinde kullanılan bir örnek bulunmaktadır.

Adım **başında** derin bir buhayre dalgalanır, (Safahat, Küfe, 19)

4.2.1.2.2. İlgi Tümleci

Ekin 6 örnekte ilgi tümleci görevinde kullanıldığı görülmektedir.

Bütün mekân, **nazarımda** o nura nüzhet-gâh, (Safahat, Bir Mersiye, 97)

İndimde bu kâinat hep sen! (Safahat, Bir Mersiye, 98)

Yalınız, bir yeri **hakkında** “Hazin işte bu!” der. (Safahat, İ'tiraf, 140)

İçtimai, edebi, basılı her **mes'elede**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 173)

Evladı da kurban olacakmış bu **uğurda**... (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 280)

4.2.1.2.3 Yükleme

Ek, 2 örnekte yükleme görevinde kullanılmaktadır.

Kimse **farkında değil**, anlaşılan, yaptığığın (Süleymaniye Kürsüsünde, 166)

Büyükülüğünde midir, **nerdedir** bunun hüneri? (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 224)

4.2.1.3. Karşıtlık Hâli

+DA hâl ekinin 2 yerde karşıtlık hâli işlevinde kullanıldığı görülmektedir. Her iki örnekte de karşıtlık tümleci görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

O hâlde, biz dahi ettik: Yehafü oldu... Evet! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 220)

O hâlde biz dahi yaptık! » deyip hemen taklid. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 220)

4.2.1.4. Niteleme Hâli

Çalışmada +DA hâl eki 51 yerde niteleme hâli eki işlevinde kullanılmıştır. Ekin niteleme sıfatı, (ana ve yan cümlelerin) hâl tümleci, ilgi tümleci görevlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

4.2.1.4.1. Niteleme Sıfatı

Aşağıda verilen 3 örnekte niteleme sıfatı görevinde kullanılmıştır:

Huzur **içinde** ağaçlar, sükun içinde zemin. (Safahat, Mezarlık, 39)

Huzur içinde ağaçlar, **sükun içinde** zemin. (Safahat, Mezarlık, 39)

Oyup sıçan gibi her dört **adımında** bir kemeri, (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 221)

4.2.1.4.2. Hâl Tümleci

Ekin, 47 örnekte ana ve yan cümlelerin hâl tümleci görevinde kullanıldığı görülmektedir.

4.2.1.4.2.1. Ana Cümlelerin Hâl Tümleci

Ne **hüviyyette** şu karşında duran eş'arım (Safahat, Bana Sor Sevgili Kâri', 3)

Ayakta irkiliyor incizab edip o sese (Safahat, İstibdad, 77)

Budak delikleri **tarzında** aç da çifte oyuk (Safahat, İstibdad, 78)

Ben yerde azab **içinde** bizar! (Safahat, Bir Mersiye, 98)

Güneş: Ruhun imiş; bir huzme **şeklinde** inen nuru (Safahat, İstiğrak, 130)

San'atin ruhunu seyyal bulut **şeklinde**. (Süleymaniye Kürsüsünde, 146)

“Bu yanın kubbeler **elbette** açık durmayacak, (Süleymaniye Kürsüsünde, 147)

Yürü, **azminde** devam et...” diye vermezdi aman, (Süleymaniye Kürsüsünde, 147)

Biz de ancak bunu tezyid ediyorduk **arada**. (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Beni yüzdürdü **nihayette** şu sözlerle: (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Ayaküstünde dikilmiş, gözümün ta içine (Süleymaniye Kürsüsünde, 165)

Sizden **elbette** olur ruh-i Nebi da'vacı. (Süleymaniye Kürsüsünde, 169)

Çerge **hâlinde** mi görsün sizi kalkıp ecdad? (Süleymaniye Kürsüsünde, 170)

“Çerge **hâlinde**...” dedim... Korkarım ondan da tebah: (Süleymaniye Kürsüsünde, 170)

Çünkü efkar-ı umümiyye **aleyhinde** bütün; (Süleymaniye Kürsüsünde, 174)

Okuyan yaftayı **elbette** çıkarmaz sesini. (Süleymaniye Kürsüsünde, 175)

O **hâlde** şimdi ayrılmak gerektir Evkaf' a ... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 216)

Yerinde oldu... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 217)

Adım **başında** asırlarca sa'yin enkazı (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 221)

Sonunda kardeş olurlar tabiatıyla yine (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 224)

Elbette. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 224)

Sonunda öyle bir iş yaptılar ki: Pek fenni. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 224)

Kızgın günün **altında** beyabanı dolaştı (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dib Eden Allah, 280)

Yalçın buzun **üstünde** sekip dağları aştı (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dib Eden Allah, 280)

Yıldırım yağmuru **şeklinde** inen huzmesine, (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Zılal-i camide **hâlinde**, bir cihan-ı sükun! (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 329)

Huzur **içinde** bırakmış bu mahşer-abadı! (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 330)

Ne gulguleydi o yadın **peyinde** dalgalanan! (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 330)

Zemin-i acze kapandım **sonunda** müstağrak! (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 331)

Sükun **içinde** bir an geçti, sonra bir kısa "ah!" ... (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 334)

Müslüman, **elde** asa, belde divit, başta sarık (Asım, 375)

Müslüman, elde asa, **belde** divit, başta sarık (Asım, 375)

Müslüman, elde asa, belde divit, **başta** sarık (Asım, 375)

Sonra, **sırtında**, yedek, şaplı beş on deste çarık (Asım, 375)

Bakarsınız: Çoğu bitmiş **sonunda**, mahvolmuş (Asım, 395)

Vakta ki sekiz yüz mili bir **nefhada** geçtin; (Gölgeler, Bir Arıza, 483)

Elbette kopar. Dinle Paşam, ceddine rahmet: (Gölgeler, Bir Arıza, 484)

Üçüncü **hamlede** vicdana, Hakk'a, Şer'a yemin! (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 561)

O **hâlde** diplomatik bir tarik alıp yürüsek (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 562)

4.2.1.4.2.2. Yan Cümlelerin Hâl Tümleci

Refik-i ömrü giderken cenaze **hâlinde** (Safahat, İstibdad, 80)

Yahud işkenceler **altında** ecelsiz gömülen: (Süleymaniye Kürsüsünde, 153)

Günde on kerre gelip istediniz hep verdim. (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Moda **şeklinde** gelen seyyie gümrükte çürür! (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

Sonunda alınma çarpan bu zalim örtü nedir? (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 334)

Beş altı sineyi hicran **içinde** inleterek (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 334)

Getirirken beni, sağ **elde** fener, mescidden; (Asım, 375)

Uğrunda harab eylediğim ömr-i harabım? (Gölgeler, Safahat İçin, 481)

4.2.1.4.3. İlgi Tümleci

Ekin, bir örnekte ilgi tümleci olarak kullanıldığı görülmektedir.

Nasıl olmuş da, otuz **yılda** otuz bin senelik (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

4.2.1.5. Sınıflandırma Hâli

Safahat'ta sınırlandırma hâli işlevi ile ilgili sadece bir örneğe rastlanmıştır. Bu örneğin de sınırlandırma tümleci görevinde olduğu tespit edilmiştir.

On üç **yaşında** kadar bir çocuk gelip öteden (Safahat, Küfe, 19)

4.2.1.6. İçinde Bulunma Hâli

Eserde +DA hâl ekinin içinde bulunma hâli işlevinde 35 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunların tamamında yüklem görevinde ve şimdiki zaman anlamı katacak şekilde kullanılmıştır.

Genişçe bir küfe **yatmakta**, hem epey eski. (Safahat, Küfe, 19)

Kemal-i vecd ile ezber tilavet **eylemede**; (Safahat, Mezarlık, 40)

Yanında annesi gözyaşlarıyla **dinlemede**. (Safahat, Mezarlık, 40)

Koşmakta ... Meğer eylemiş evladını gaib. (Safahat, Azim, 58)

Sa'di bize **göstermede** bir meslek-i irfan: (Safahat, Azim, 59)

Tilavet **etmede** Kur ' an; gelip geçenlerse (Safahat, İstibdad, 77)

Berk **urmada** nasiyen kamerde; (Safahat, Bir Mersiye, 97)

- Bu resim, askeri **basmakta** iken Fir'avn'ın, (Safahat, Ressam Haklı, 119)

Konarak sırtına şahin gibi **durmakta** olan, (Süleymaniye Kürsüsünde, 147)

Ruhlar **yanmada** bi-tab-ı tecelli kalarak, (Süleymaniye Kürsüsünde, 149)

Atladım Rusya ' ya **gitmekte** olan bir vapura. (Süleymaniye Kürsüsünde, 152)

Kızımın iffeti **batmakta** rezilin gözüne... (Süleymaniye Kürsüsünde, 155)

İşte biz böyle **didinmekte**, çalışmakta iken, (Süleymaniye Kürsüsünde, 156)

İşte biz böyle didinmekte, **çalışmakta** iken, (Süleymaniye Kürsüsünde, 156)

Dümbelek **çalmada** binlerce kadın, kız, erkek! (Süleymaniye Kürsüsünde, 156)

Öyle murdarını **görmekte** ki insan fuhşün; (Süleymaniye Kürsüsünde, 156)

Misyonerler, gece gündüz yeri **devretmedeler**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

Takatim bitti de **vazgeçmede** muhtar kaldım; (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

En temiz hissile **vurmakta** çocuk kalbi gibi. (Süleymaniye Kürsüsünde, 163)

Yine lahavle deyip **geçmede** kaldım muhtar; (Süleymaniye Kürsüsünde, 164)

Sahneden sahneye **koşmakta** bütün şakirdan. (Süleymaniye Kürsüsünde, 167)

Sapa **düşmekte** sizin şıklara, zannım, Asya! (Süleymaniye Kürsüsünde, 167)

Her ne söylerse fena **gelmede** artık halka; (Süleymaniye Kürsüsünde, 173)

Uzanıp **gelmededir** . . . Öyle yaratmış Yaradan. (Süleymaniye Kürsüsünde, 179)

Ezanlar sustu . . . Çanlar inletip **durmakta** afakı. (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 184)

Mazlumu nedir **ezmede**, ezdirmede ma'na? (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 198)

Mazlumu nedir ezmede, **ezdirmede** ma'na? (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 198)

Canı geziyor dipdiri ... Can **vermede** ma'sum! (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 198)

Çalkanmadayız ye's ile hirman batağında! (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 280)

Bir çağlayan **akmakta** yarıp taşları sanki. (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 280)

Siz de artık uzun **etmektesiniz**, hem pek uzun; (Asım, 380)

Ne vergi **vermedelerdir**? Çiçek başından, evet, (Asım, 395)

Olmakta ulu'n-nihaye a'len, (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Kur'an'a Hitab, 522)

Benim **yakmada** cismimi bi't-tamam! (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Muhatabe-i Şem'ü Pervane Tercümesi, 536)

4.2.1.7. Yerde Bulunma Hâli

Safahat'ta +DA hâl ekinin en fazla kullanıldığı işlev yerde bulunma hâlidir ve 442 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Yerde bulunma hâli işlevinde kullanılan ekin hâl tümleci, yer tümleci ve yüklem olarak görev aldığı görülmüştür.

4.2.1.7.1. Hâl Tümleci

Ekin hâl tümleci görevinde kullanıldığı 2 örnek tespit edilmiştir:

Nerde olsam, beni ta'kibi yüzünden polisin, (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden, (Safahat, Küfe, 19)

4.2.1.7.2. Yer Tümleci

+DA hâl ekinin yerde bulunma işlevi içinde en çok yer tümleci görevinde (389) kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ne hüviyyette şu **karşında** duran eş'arım: (Safahat, Bana Sor Sevgili Kari', 3)

Beş on gün oldu ki, **mu'tada** inkıyad ile ben (Safahat, Küfe, 19)

Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek! (Safahat, Küfe, 19)

Bir **elde** olmalı kandil, bir elde iskandil, (Safahat, Küfe, 19)

Bir elde olmalı kandil, bir **elde** iskandil, (Safahat, Küfe, 19)

Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak, (Safahat, Küfe, 19)

Benim babam senin **altında** öldü, sen hâla(Safahat, Küfe, 19)

Kurumla yat sokağın **ortasında** böyle daha! (Safahat, Küfe, 19)

Hasan, dayım yatı **mekteplerinde** zabittir; (Safahat, Küfe, 21)

Bizim çocuk yaramaz, **evde** dinlenip durmaz; (Safahat, Küfe, 21)

Belinde enace bir şal, başında abani, (Safahat, Küfe, 21)

Belinde enace bir şal, **başında** abani(Safahat, Küfe, 21)

Yanında koskocaman bir küfeyle bir çocuk, (Safahat, Küfe, 21)

Bir ince mintanın **altında** titriyor, donacak! (Safahat, Küfe, 21)

Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer! (Safahat, Küfe, 22)

Ayakta kundura yok, **başta** var mı fes? Ne gezer! (Safahat, Küfe, 22)

Düğümlü alının **üstünde** sade bir çember. (Safahat, Küfe, 22)

-Ki ezmek istedi görmekle reh-**güzarında** (Safahat, Küfe, 22)

İlel'ebed çekecek duş-i **ıztırarında**! (Safahat, Küfe, 22)

Sende pinhan en güzün evladı insaniyyetin; (Safahat, Mezarlık, 37)

Şanlı bir tarihsin: Mazi-i millet **sendedir**. (Safahat, Mezarlık, 37)

Varsa ibret **sendedir**, hikmet de elbet sendedir; (Safahat, Mezarlık, 37)

Varsa ibret sendedir, hikmet de elbet **sendedir**; (Safahat, Mezarlık, 37)

Devr-i İstila durur **yadında**, devlet sendedir! (Safahat, Mezarlık, 37)

Devr-i İstila durur yadında, devlet **sendedir**! (Safahat, Mezarlık, 37)

Çünkü hürriyyet, hamaset **sende**, gayret sendedir, (Safahat, Mezarlık, 37)

Çünkü hürriyyet, hamaset sende, gayret **sendedir**, (Safahat, Mezarlık, 37)

Zindegi zillettir artık, bence izzet **sendedir** (Safahat, Mezarlık, 37)

Başlarında sermedi bir saye, bir müşfik cenah (Safahat, Mezarlık, 37)

Zıll-i **memdudunda** var asılde bir reng-i felah. (Safahat, Mezarlık, 37)

Ey mezaristan, nihan ka'nnda yüz binlerce malı, (Safahat, Mezarlık, 38)

Sendedir ümmidler: Senden doğar fecr-i beka. (Safahat, Mezarlık, 38)

Muhit-i velvele-**darında** zindeganinin, (Safahat, Mezarlık, 38)

Ne levs-i hırs ü mezellet zemin-i **pakinde**, (Safahat, Mezarlık, 38)

Ne hay ü hfiy-i maişet harim-i **hakinde**, (Safahat, Mezarlık, 38)

Göründü **karşıda** füşat-sera-yı kabristan. (Safahat, Mezarlık, 39)

Kenarda durmayarak girdim en derin yerine, (Safahat, Mezarlık, 39)

Nedir samim-i **sükunette** böyle bir feryad? (Safahat, Mezarlık, 39)

Akın akın geçerek pişgah-ı **izzette**, (Safahat, Mezarlık, 40)

- Muhit-i havf ü recadan makam-ı **hayrette** (Safahat, Mezarlık, 40)

Sücfid-i bilcati görmek huzur-i **kudrette**! (Safahat, Mezarlık, 40)

Yanında annesi gözyaşlarıyla dinlemede. (Safahat, Mezarlık, 40)

Karşımda ne görsem, o! Dedim geçmedim asla. (Safahat, Azim, 58)

Azmimde fütür eylemedim, ye'si bıraktım... (Safahat, Azim, 58)

Madam ki **dünyadadır** elbet bulacaktım... (Safahat, Azim, 58)

Kumlarda yüzüp, zulmetin a'makına daldım; (Safahat, Azim, 58)

Gördüm gözümün nurunu **karşımda** nihayet. (Safahat, Azim, 59)

Tutmuşsa **bidayette** eğer azmini muhkem, (Safahat, Azim, 59)

Zira bu şu 'un-zar-ı **tecellide**, hakikat, (Safahat, Azim, 59)

Bıraktın milletin **kalbinde** çıkmaz bir mülevves yad! (Safahat, İstibdad, 74)

Siz, ey insanlık isti'dadının **dünyada** mahrumu, (Safahat, İstibdad, 74)

Hamiyyet gamz eden bir pak alın her **kimde** gördünse, (Safahat, İstibdad, 75)

Erir erir akarız **semtimizde** geldi mi yaz! (Safahat, İstibdad, 75)

Ne var gidip **Yakacık'larda** dem-güzar olacak? (Safahat, İstibdad, 75)

Haber verir bize, mevsim **şehirde** gelmiş mi? (Safahat, İstibdad, 75)

Oturmak **evde** ölümden beter, dedim: Belki, (Safahat, İstibdad, 75)

Çıkar **dışarda** gezersem biraz nefeslenirim; (Safahat, İstibdad, 76)

Doğar **şehirde** güneş, yükselir minare boyu, (Safahat, İstibdad, 76)

İdare kandili **karşımda** göz kıpar hâla; (Safahat, İstibdad, 76)

Dikildi safha-i **minada** semt-i re 'simize. (Safahat, İstibdad, 76)

Şu'a-i muhriki **altında**, gündüzün, şemsin (Safahat, İstibdad, 76)

Birinde cezbe-feza bir sada-yı davudi, (Safahat, İstibdad, 77)

Kısıldı karşıki **evlerde** mumların hepsi, (Safahat, İstibdad, 77)

Zavallının büyük evladı öldü **askerde**; (Safahat, İstibdad, 77)

İkinci oğlu da sürgün **Yemen' de** bir yerde. (Safahat, İstibdad, 77)

İkinci oğlu da sürgün Yemen ' de bir **yerde**. (Safahat, İstibdad, 77)

Bilir misin çalı **altında** gizli inler olur: (Safahat, İstibdad, 78)

Belinde seyf-i «sadakât», elinde bir kamçı, (Safahat, İstibdad, 78)

Belinde seyf-i «sadakat», **elinde** bir kamçı, (Safahat, İstibdad, 78)

Ferik nişanları **altında** gördüğüm umacı, (Safahat, İstibdad, 78)

Sakın **mahâlled**e erkek bırakmayın, götürün. (Safahat, İstibdad, 79)

Mahâllemizde de çıt yok, ne oldu komşulara? (Safahat, İstibdad, 79)

Ne var sıçan gibi **evlerde** şimdiden sinecek? (Safahat, İstibdad, 79)

Serildi, kaldı kadın aşîyan-ı **İalinde**. (Safahat, İstibdad, 80)

Geldi **karşımda** durdu subha kadar. (Safahat, İstibdad, 80)

Döndü **didemde** bin hayal-i elim! (Safahat, İstibdad, 80)

Öttü **beynimde** bin figan-ı yetim. (Safahat, İstibdad, 80)

Arnavutluk 'ta gürleyen toplar (Safahat, İstibdad, 80)

Peyinde kaldı ufuklarda bir hayal-i defin! (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Peyinde kaldı **ufuklarda** bir hayal-i defin! (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Hayali yad-ı **hazinimde**, ruhu bala-gerd, (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Vücudu bister-i **makberde** iğtirab-güzin... (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Kitabe, seng-i **mezannda** hep kitab-ı ledün; (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Sirac, fevk-ı **serinde** ziya-yı nur-i yakın. (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Havada mevcesidir şehper-i melaikenin, (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Eden riyah değildir bu **servilikte** enin. (Safahat, Bir Mersiye, 97)

Eğerci yükselerek oldu **lamekanda** mekin. (Safahat, Bir Mersiye, 97)

Sensin bana her **taraf**ta manzur; (Safahat, Bir Mersiye, 97)

Ruhumda ebed-karar şu ' len. (Safahat, Bir Mersiye, 97)

Berk urmada nasiyen **kamerde**; (Safahat, Bir Mersiye, 97)

Artık **aramızda** bir cihan var! (Safahat, Bir Mersiye, 97)

Sen **gökte** safa-güzin-i didar, (Safahat, Bir Mersiye, 97)

Ben **yerde** azab içinde bizar! (Safahat, Bir Mersiye, 98)

Guşumda bütün terane şiven! (Safahat, Bir Mersiye, 98)

Fir ' avun **nerde**? (Safahat, Ressam Haklı, 119)

Yatar heybetli **aguşunda** duradur bir feyfa; (Safahat, İstiğrak, 128)

Ölüm var, kurtuluş yok, sahil-i imdad **uzaklarda**; (Safahat, İstiğrak, 128)

Dernadem ruh titrer korkudan donmuş **dudaklarda**. (Safahat, İstiğrak, 128)

Muhat-ı lücce-i ye's olduğum bir böyle **hâlimde**, (Safahat, İstiğrak, 128)

Senin tayfın da aynıyle o sahildir **hayalimde**. (Safahat, İstiğrak, 128)

Nigahından saçılmış lem ' alardır piş-i **hayrette** (Safahat, İstiğrak, 129)

Yüzen ecram-ı nuranur bahr-i **sermediyyette**. (Safahat, İstiğrak, 129)

Derin bir samte müstağrak, leb-i **deryada** hiç ses yok... (Safahat, İstiğrak, 129)

Saba durgun, sular durgun, bütün **eşyada** durgunluk! (Safahat, İstiğrak, 129)

O ferş-i nilgün **üstünde**, tıfl-ı nazenin-vari, (Safahat, İstiğrak, 129)

Güneş, **pişinde** dağlar perde-dar olmuş, hariminden (Safahat, İstiğrak, 129)

Görünmüş, sonra **şehrahında** yükselmişti tedricen. (Safahat, İstiğrak, 129)

Teali eyleyince bir zaman bala-yı **kudrette**, (Safahat, İstiğrak, 129)

Ziyalar mevc mevc oldu o pehna-yı **rükfidette**. (Safahat, İstiğrak, 129)

Leyalin **sinesinde** habe dalmış nazenin eshar, (Safahat, İstiğrak, 129)

Safahat'ımda, evet, şi ' r arayan hiç bulamaz; (Safahat, İ'tiraf, 140)

Köprüler asma imiş Avrupa **afakında**... (Süleymaniye Kürsüsünde, 143)

Köprünün **nerde** görülmüş, hani, tahte 'l-bahrı? (Süleymaniye Kürsüsünde,
143)

Azıcık güldürecek ... Yoksa öbür **yanda**, hazin, (Süleymaniye Kürsüsünde,
143)

Bu güher parenin eb ' ad-ı **semavisinde** , (Süleymaniye Kürsüsünde, 144)

Ne **yüreklerde** şehamet, ne şehamette hayat; (Süleymaniye Kürsüsünde, 145)

Ne yüreklerde şehamet, ne **şehamette** hayat; (Süleymaniye Kürsüsünde, 145)

Yine **kürsi-i mehibinde** Süleymaniyye, (Süleymaniye Kürsüsünde, 145)

Göreceksin: O harimin ebedi **zallinde**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 146)

Döşeyen bunca kemerlerle **sütunlarda**, vakur (Süleymaniye Kürsüsünde, 147)

Yoksa ihmal edilir şey mi tenazur **burada**? (Süleymaniye Kürsüsünde, 147)

O kadar ince tutulmuş ki **tenazurda** hesab: (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

Ediyor her iki **canibde** tamamiyle temas, (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

Dalgalansın da denizler gibi **kalbinde** celal; (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

Esiyor **cevv-i mehibinde** bu vahdet-zann, (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

Akıbet, başladı **mahfilde** hazin bir feryad; (Süleymaniye Kürsüsünde, 149)

Yeniden davranırım, eğlenemem bir **yerde**. (Süleymaniye Kürsüsünde, 150)

Başta bir kukla, bütün milletin istikbali, (Süleymaniye Kürsüsünde, 151)

Nerde bir maskara sivrilse, hayasızlara pir, (Süleymaniye Kürsüsünde, 151)

Kalmamış terbiye **askerde**. Nasıl kalsın ki? (Süleymaniye Kürsüsünde, 151)

Duymamış kaygı denen duyguyu **vicdanında**. (Süleymaniye Kürsüsünde, 152)

Okunur her birinin **cebhe-i hüsrânında**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 152)

O zaman **Rusya'da** hakimdi yaman bir tazyik... (Süleymaniye Kürsüsünde, 152)

İki üç yüz kulaç **altında** zeminin, çıplak, (Süleymaniye Kürsüsünde, 153)

Hangi ma'sumun olur hunu bu **dünyada** heder? (Süleymaniye Kürsüsünde, 153)

Sizde hiç böyle değil, belki tamamen aksi: (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Müslüman unsuru az çok uyanıktır **orada**; (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Ağniya, zannederim, **sizde** de az çok olacak... (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Ağniyanızda da, hiç yoksa, zekat olsa biraz. (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Ben **mezarımda**, huzur istiyorum, anladın a! (Süleymaniye Kürsüsünde, 156)

Eski **dünyada** bakındım ki ne alemler var? (Süleymaniye Kürsüsünde, 156)

- Hem bakarsın eşi yok dine **teaddisinde**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)
- Sayısız medrese var gerçi **Buhara'da** bugün... (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)
- Ne bu **dünyada** soran var, ne de ukbada geçer! (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)
- Ne bu dünyada soran var, ne de **ukbada** geçer! (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)
- Nefs-i emmare **hizasında** henüz duyguları! (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)
- Var mı **sofiyyede** bilmem ki ibahiye kolu? (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)
- Şu kadar var ki **şebabında** ufak bir gayret (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)
- Çin 'de**, Mançurya 'da din bir görenek, başka değil. (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)
- Çin 'de, **Mançurya'da** din bir görenek, başka değil. (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)
- Görenek hem yalnız **Çin'de** mi salgın; nerde! (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)
- Yoksa, bir maksad aranmaz mı bu **ayetlerde**? (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)
- Şu kadar söyleyeyim: Din-i mübinin **orada**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 159)
- Siz gidin, safvet-i İslam' ı **Japonlarda** görün! (Süleymaniye Kürsüsünde, 159)
- Müslümanlık'taki erkanı **siyanette** ferid; (Süleymaniye Kürsüsünde, 159)
- “Öleceksin!” denilen **noktada** merdane sebat; (Süleymaniye Kürsüsünde, 159)
- Daha bunlar gibi çok nadire gördüm **orada**... (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)
- Moda şeklinde gelen seyyie **gümrükte** çürür! (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)
- Herkesin sandığı **meydanda**, bilinmez hırsız. (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)
- Ya o mahviyyeti insan göremez bir **yerde**... (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)
- Müslümanlık, sanırım parlayacaktır **orada**; (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)
- Ulema var ki: **Huzurunda** bugün Garp eğilir (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

Bunların birçoğu tahsil eder **İngiltere 'de**; (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

Bizde yok öyle samimi asabiyyet, o damar. (Süleymaniye Kürsüsünde, 161)

Dedi: «Yok, öyle değil; **sine-i millette** dolu, (Süleymaniye Kürsüsünde, 161)

O zaman bak ne koşanlar göreceksin **sürüde**! (Süleymaniye Kürsüsünde, 162)

Görür oldum dönen **işlerde** yedu 'llahı nihan (Süleymaniye Kürsüsünde, 163)

Gemi enginde iken **bende** de engindi hayal; (Süleymaniye Kürsüsünde, 163)

Bahr-i Umman'da henüz çalkanıyormuş tekne... (Süleymaniye Kürsüsünde, 163)

İki mel 'un gözün **altında** ayıldım birden: (Süleymaniye Kürsüsünde, 164)

Nerde görsem, kaçarım, çiftelidir çünkü katır! (Süleymaniye Kürsüsünde, 164)

Rusya' dayken beni gördükçe gelir, derdi : «İmam, (Süleymaniye Kürsüsünde, 164)

Medeni Avrupa 'nın **damen-i irfanında**; (Süleymaniye Kürsüsünde, 165)

Asya'nın belki o kumluk **Arabistan 'ında**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 165)

Ötüyor her taşın **üstünde** birer dilli düdük. (Süleymaniye Kürsüsünde, 166)

Ne **devairde** hükümet, ne ahâli'de bir iş! (Süleymaniye Kürsüsünde, 166)

Ne devairde hükümet, ne **ahâli'de** bir iş! (Süleymaniye Kürsüsünde, 166)

Hep ağızlar deşilip, **kimde** ne cevher varsa, (Süleymaniye Kürsüsünde, 167)

Yok mu **sizlerde** vatan namına hiçbir duygu? (Süleymaniye Kürsüsünde, 168)

Sesi pek müdhiş öter sonra **kulaklarda** çanın! (Süleymaniye Kürsüsünde, 169)

Kalb-i pakinde duyarmış o musibetten acı? (Süleymaniye Kürsüsünde, 169)

Yerin **üstünde** muhakkar, yerin altında rezil! (Süleymaniye Kürsüsünde, 170)

Yerin üstünde muhakkar, yerin **altında** rezil! (Süleymaniye Kürsüsünde, 170)

Vuruyor bando şu karşımda duran **minberde**; (Süleymaniye Kürsüsünde, 171)

O, sizin secdeye baş koyduğunuz, **mermerde**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 171)

Sizde erbab-ı tefekkürle avamın arası (Süleymaniye Kürsüsünde, 172)

Mütefekkir geçinenler ne diyor **sizde** bakın: (Süleymaniye Kürsüsünde, 172)

Gelelim şimdi, ne **merkezde** avamın hissi... (Süleymaniye Kürsüsünde, 173)

Müşterek hissi budur işte avamın **sizde**. (Süleymaniye Kürsüsünde, 173)

Mütefekkirleriniz tuttuğu yanlış **izde**, (Süleymaniye Kürsüsünde, 173)

Niye ilmin adı yok koskoca **millette** bugün? (Süleymaniye Kürsüsünde, 174)

Çünkü yerleşmek için gezdiği **yerlerde** fünün, (Süleymaniye Kürsüsünde, 174)

Nerde kaldıktı? Evet, ortada bir pis uçurum, (Süleymaniye Kürsüsünde, 175)

Nerde kaldıktı? Evet, **ortada** bir pis uçurum, (Süleymaniye Kürsüsünde, 175)

Ki **çemenzar-ı terakkide** atılmış her adım, (Süleymaniye Kürsüsünde, 175)

Gözetir **seyr-i tekamülde** birer ayrı cihet. (Süleymaniye Kürsüsünde, 176)

Mündemic **sine-i safında** bütün insanlık ... (Süleymaniye Kürsüsünde, 176)

Nereden gelmiş o Haydar'daki irfan-ı amik? (Süleymaniye Kürsüsünde, 177)

Mündemic olmasa **ruhunda** onun na-mahsur (Süleymaniye Kürsüsünde, 177)

Bir kanaat verecekmiş bana **dünyada** meğer. (Süleymaniye Kürsüsünde, 178)

Başka **yerlerde** taharriye heveslenmeyiniz. (Süleymaniye Kürsüsünde, 178)

Onu **kendinde** bulur yükselecek bir millet; (Süleymaniye Kürsüsünde, 178)

Çünkü her **noktada** taklid ile sökmez hareket. (Süleymaniye Kürsüsünde, 178)

İyi **hatırda** tutun ettiğim ihtarı demin: (Süleymaniye Kürsüsünde, 178)

İnkişaf etmesi **atide** de pek zordur onun: (Süleymaniye Kürsüsünde, 179)

İşte dert, işte deva, **bende** ne var? Bir tebliğ... (Süleymaniye Kürsüsünde, 179)

Müslüman mülkünü her **yerde** felaket vurdu... (Süleymaniye Kürsüsünde, 180)

Şu sessiz kubbenin **altında** insandan eser yokmuş! (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 184)

Bu hissiz toprağın **üstünde** mazlumine yer yokmuş! (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 184)

Ne ma'sum ihtiyarlar süngüler **altında** kıvrandı! (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 184)

Fakat, **yerlerde** kalmış hakların ferda-yı ihkakı, (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 185)

Ya Rab, o cehennemle bu tufan **arasında**, (Hakkın Sesleri, Ya Rab, Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 197)

İslam **ayakaltında** sürünsün mü nihayet? (Hakkın Sesleri, Ya Rab, Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 198)

Bir uykuya daldık ki: **Cehennemde** uyandık! (Hakkın Sesleri, Ya Rab, Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 198)

Bir **giryede** bin ailenin matemi çağlar! (Hakkın Sesleri, Ya Rab, Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 198)

Elinde balta, gelir, üç keser, beş eklerdi... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 213)

Eteklerinde zığın saklı bildiğin orman, (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 214)

Şudur **cihanda** benim en beğendiğim meslek: (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 214)

Odundu, **nerde** bulunsan, meta' -ı mebzulü. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 214)

Gidip de öğleyi **Fatih'te** kılmak istiyorum; (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 215)

Sıcakta kan tere batmak? Namazsa maksad eğer: (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 215)

Gelip de bir bulunaydın geçenki **va'zında**: (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 215)

Kalırdı parmağın, Allah bilir ki, **ağzında**! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 215)

Zaman **içinde** zaman ... Yoktu böyle şey evvel. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 217)

Üzerlerinde bekarlar fasulye kaynatıyor! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 222)

Sapınca, doğru Vefa **meydanındayız** şimdi. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 222)

Nerde yok ki? Her yerde! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 222)

Sıkılmadan gezecekler “geniş” **sokaklarda**! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 217)

Değil, **sende** anlayış keskin! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 217)

Birinde on buçuk olmuş, birinde üç... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 217)

Birinde on buçuk olmuş, **birinde** üç... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 217)

Mesabesinde kalır cami 'in yanında... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 218)

Mesabesinde kalır cami 'in **yanında**... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 218)

Asalet olmalı **san'atte** evvela... Bu: Melez! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 218)

Düşün ki böyle midir **bizde**? (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 219)

Meyan-ı kafiye-darında çifte “fî'l-hâl”ın (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 219)

Hurilf-i salimede harf-i gayr-i sakin olur; (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 220)

Bırak ki cami 'i, **dünyada** olmaz öyle eser; (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 220)

Önünde: Hürmetidir dine her zaman ilmin. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 221)

Huzur-i Hak'ta kapanmış sücud kfilesi! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 221)

Değilse **kimde** kusur? (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 221)

Çamurda saplı, geniş rahleler bütün mermer... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 221)

Olaydı koskoca **millette** bir beyinli kafa; (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 223)

Çalkanmadayız ye's ile hirman **batağında!** (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dib Eden Allah, 280)

Atisi **nigahında** karardıkça karardı (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dib Eden Allah, 280)

Yadında onun şimdi ne matem, ne de hicran ! (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dib Eden Allah, 281)

Şimdi **sahillerde** mahkumiyyetin timsaliyiz! (Hatıralar, Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını, 290)

Sonra, olmaz ez-kaza **dünyada** bir şey, böyle bil ! (Hatıralar, Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını, 290)

En samimi kimseler **beyninde** en ciddi açık; (Hatıralar, Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını, 291)

Ruh-i ma'sumu bütün hilkatı **kendinde** duyan; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Ne **zemininde** sezersin, ne fezasında hayat; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

O cehennem gibi **vadide** bu cennet ne güzel! (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 329)

İçimde dondu da bir ra'se koptu ruhumdan; (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 329)

Önümde sineye çekmiş huşu 'u titrerdi, (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 329)

Önümde ümmet-i mazlumesiyle Peygamber; (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 331)

Gözümde sel gibi yaşlar, içimde titremeler; (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 331)

Gözümde sel gibi yaşlar, **içimde** titremeler; (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 331)

Bu girdibad-ı ibad **ortasında** bi-aram; (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 331)

İner iner silinir, şimdi ta **uzaklarda**, (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 331)

İçinde kaynamasın çarpınıp duran İslam! (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 332)

Vatanlarında garib oldu kendi evladı! (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 333)

Süzüldü uçtaki “Babü's-Selam” **önünde** yere. (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 333)

Mehib sayhası bala **fezada** cınılardı, (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 333)

Dikildi cebhe-i didar **önünde**, müstağrak. (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 333)

Önümde durmadı artık, ne hanüman, ne ocak... (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 333)

Kemiklerim bile yanmıştı belki **sahrada**; (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 333)

Akarsular gibi çağlardı her **taraf**ta sesin! (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 334)

Harem'de kaldı fakat ruh-i cavidanisi. (Hatıralar, Necid ölllerinden Medine'ye, 334)

Gül değil, kıl bile bitmez sopa **altında**! (Asım, 340)

Neyse, **zarurette** pek a ' la gidecek. (Asım, 340)

Neydi **rahmetlide**, lakin, o temizlik, vay vay! (Asım, 340)

Keşke **zihninde** kalaymış, ne kadar lazım olmuş; (Asım, 345)

Başla canım, var mı merasim **bizde**? (Asım, 345)

Oynasın **kumda** çocuklar! (Asım, 350)

Bana **dünyada** ne yer kaldı, emin ol, ne de yar; (Asım, 355)

Şu **bayırlarda** -ki vaktiyle bütün bağlardı (Asım, 360)

Hiç yazın böyle **fezasında** tüter miydi serab? (Asım, 360)

Atlı girsene gömülür buğdayın **altında** kafan. (Asım, 360)

Dolaşır sal gibi **göllerde** hesapsız manda, (Asım, 360)

Fil sanırsın, hani, bir çıksa da görsen **karada**. (Asım, 360)

Hadi gelsin bakalım damların **altında** geviş. (Asım, 360)

Sürünür toprağın **üstünde** o kat kat gerdan. (Asım, 360)

Tavuklu, hindili **köylerde** haftalarca mola. (Asım, 365)

Yanıl da bir, deli oğlan, baban **mezarda** mı, sor! (Asım, 375)

Üç buçuk soysuzun **ardında** zağarlık yapamam; (Asım, 380)

Gemi yüzdürmek için kalmadı **meydanda** deniz! (Asım, 385)

Böyle bir korku geçirmiş değilim **ömrümde**; (Asım, 390)

Dinle dünya nenin **üstünde** durur, hey avanak! (Asım, 390)

Yerin **altında** öküz var, onun altında balık; (Asım, 390)

Yerin altında öküz var, onun **altında** balık; (Asım, 390)

Onun **altında** da bir zorlu deniz var kayalık. (Asım, 390)

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki **dünyada** eşi? (Asım, 410)

Ansızın serdiler evladımı **karşımda** yere. (Asım, 415)

Ne ağız kaldı **yiğitlerde**, hakikat, ne burun; (Asım, 415)

Var mı bir çare ki **dünyada**, gidip başvurayım? (Asım, 425)

Yoksa **ellerde** kör alet efeler tertibi, (Asım, 430)

Gezmeyin **ortada**, oğlum, sokulun bir sapaya, (Asım, 430)

Yoktur elemimden şu sağır **kubbede** bir iz; (Gölgeler, Hüsrân, 437)

Bir nüsha-i kübra idin, oğlum, **elimizde**; (Gölgeler, Mehmed Ali'ye, 445)

Kırk beş yılın **eyyam-ı harabında** oturdum. (Gölgeler, Mehmed Ali'ye, 445)

Nihayet, bir zaman **kırlarda** gezmiş, köyde kalmıştım. (Gölgeler, Bülbül, 456)

Nihayet, bir zaman kırlarda gezmiş, **köyde** kalmıştım. (Gölgeler, Bülbül, 456)

Hayatın en muhayyel gayedir ahrara **dünyada**. (Gölgeler, Bülbül, 457)

Niçin bir damlacık **göğsünde** bir umman huruşandır? (Gölgeler, Bülbül, 457)

Bugün bir hanümansız serseriyim öz **diyarımda**! (Gölgeler, Bülbül, 457)

Ne zilletir ki: Nakus inlesin **beyninde** Osman'ın; (Gölgeler, Bülbül, 457)

Yıkılmış hanümanlar **yerde** işkenceyle kıvransın; (Gölgeler, Bülbül, 457)

Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-**gahında** na-mahrem...(Gölgeler, Bülbül, 457)

O demlerdir ki yadından kopar **beynimde** bin mahşer! (Gölgeler, Gece, 473)

Serilmiş, secdemin inler durur **yerlerde** mi'racı; (Gölgeler, Gece, 473)

Senin yad olduğum **sinende** olsun, varsa, payanım! (Gölgeler, Gece, 474)

“**Arkamda** kalırsın, beni rahmetle anarsın.” (Gölgeler, Safahat İçin, 481)

Gördün ya? Evet. Şimdi bu **sahilde** biraz dur; (Gölgeler, Bir Arıza, 483)

Son son, “Hadi sen, **kumda** biraz oyna!” demişler. (Gölgeler, Bir Arıza, 484)

Etmesin tek vatanımdan beni **dünyada** cüda. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, İstiklal Marşı, 510)

Ebedi, yurdumun **üstünde** benim inlemeli (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, İstiklal Marşı, 510)

Alemde muhassalü'l-meramım, (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Kur'an'a Hitab, 523)

Dünyada refik ü hemzebanım, (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Kur'an'a Hitab, 523)

Ukbada mu'in ü müste'anım. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Kur'an'a Hitab, 523)

Durur **hatırımda** o leyl-i hazin (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Muhatabe-i Şem'ü Pervane Tercümesi, 535)

İçin işte **mihrak-ı hasrette**, bak. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Muhatabe-i Şem'ü Pervane Tercümesi, 536)

Diyordu o en son **deminde** bile (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Muhatabe-i Şem'ü Pervane Tercümesi, 536)

Peki, nedir dokunan **bunda** komşunun kanına? (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 560)

Teammüm ettiği gün kalmaz **ortalıkta** fütur. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 560)

Giyinmek iş mi dedin! **Onda** sokreler var ki! (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 561)

Şudur ki: Sosyete yok bir **yerinde** memleketin. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 561)

Çoğaldı, farzediniz, her **tarafta** sosyeteler... (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 561)

Zuhura başlayacak orta **yerde** istirkab: (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 561)

Herifte bandıralar çifte, tek de olsa direk! (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 562)

Bu **personajda** da var bir cünun kılıklı mani! (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 562)

+DA hâl ekinin yerde bulunma hâli işlevinde yan cümlelerin yer tümleci görevinde kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Onlar da bu başlık altında ama ayrıca sıralanacaktır:

Gemi **enginde** iken bende de engindi hayal; (Süleymaniye Kürsüsünde, 163)

Ömrü haybetle **cehennemde** geçen hane-harab, (Süleymaniye Kürsüsünde, 163)

Açıp açıp okumuş **karşısında** bulduğuna. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 222)

Aman! deyip koşacak, **elde** yoksa, tahsile. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 561)

Fezada yükselen encüm olur uffile karın; (Safahat, Bir Mersiye, 96)

Goncada matvi duran her varak ümmü ' l-kitab (Safahat, Bülbül, 122)

Bu, **semalarda** yüzen, şahikanın pak eteği, (Süleymaniye Kürsüsünde, 144)

Yerin **altında** sinen zelzeleler fişkırınsın, (Süleymaniye Kürsüsünde, 145)

Yerin **üstünde** ne bulduysa devirsin, kırsın; (Süleymaniye Kürsüsünde, 145)

Bir musanna ' kemer, **üstünde** kurulmuş Tevhid; (Süleymaniye Kürsüsünde, 146)

Semt-i re'sinde duran aynı da malik, hele bak! (Süleymaniye Kürsüsünde, 147)

İşte her **cebhede**, her yerde demadem görünen, (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

İşte her cebhede, her **yerde** demadem görünen, (Süleymaniye Kürsüsünde, 148)

Beni **kürside** görüp, va' zedecek sanmayınız; (Süleymaniye Kürsüsünde, 149)

Birinin ömrü **mülazımlıkta** geçerken öteki, (Süleymaniye Kürsüsünde, 151)

Daha mektepte iken tayy-ı meratible ferik! (Süleymaniye Kürsüsünde, 151)

Bu **havalide** cehâlet ne kadar çoksa, nifak, (Süleymaniye Kürsüsünde, 156)

Bir de Çin surunun **altında** uzanmış yatanı; (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)

Ne **mezarlıkta** okunmak, ne de fal bakmak için! (Süleymaniye Kürsüsünde, 159)

Hasır **üstünde** bu rü' yaları görmekte iken, (Süleymaniye Kürsüsünde, 164)

İşte hülyalarımın canlı **yerindeyken**, of, (Süleymaniye Kürsüsünde, 164)

Diye; **nerdeyse** bulup hasmımın artık yarası, (Süleymaniye Kürsüsünde, 165)

Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa, (Süleymaniye Kürsüsünde, 167)

Aynı millîyyetin **altında** tutan İslam'ı, (Süleymaniye Kürsüsünde, 168)

Siz bu **da'vada** iken yoksa, iyazen-billah, (Süleymaniye Kürsüsünde, 168)

Vuruyor bando şu **karşımda** duran minberde; (Süleymaniye Kürsüsünde, 171)

Bir cemaat ki **dimağında** dönen hissiyyat, (Süleymaniye Kürsüsünde, 172)

Kendi millîyyetinin kendi **muhitinde** doğan, (Süleymaniye Kürsüsünde, 173)

Asr-ı hazırda geçen fenlere sahip denecek, (Süleymaniye Kürsüsünde, 174)

Devr-i fetrette kalan, hem de asırlarca kalan; (Süleymaniye Kürsüsünde, 177)

Çünkü **meydanda** kalan kütle yığınlarca odun! (Süleymaniye Kürsüsünde, 179)

Bugün, üç beş kanrış **toprakta** varlıktan vururken dem; (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 183)

Beyninde öten çanın sesinden (Hakkın Sesleri, Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi, 207)

Sarıklı milletidir milletin **başında** bela... (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 215)

Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 218)

Görüp bu cuşış-i **san'atte** ruh-i ecdadı, (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 218)

Sıkılmak, eski **adamlarda** nadiren görülen (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 218)

Şu **karşımızda** duran kubbe galiba türbe...(Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 225)

Hâla mı **semamızda** gezen leyle-i memdud? (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 280)

Yadında kalan hatıra bir şey, o da ancak: (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 281)

Ateşin dalgalar **üstünde** yüzen bir mahşer, (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 328)

-Yerinden oynamayan dağ kadar **vücudunda**(Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 330)

Eserdi **kumda** yüzerken serin serin nefesin; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 334)

Bir an için bana **yollarda** durmak oldu haram. (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 334)

Başında, ağlayarak bir zavallı Seylanlı, (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 334)

Şan, şeref duygusu **millette** nasıl yüksekse, (Asım, 365)

Deniz **üstünde** bulup kendimi şaştım bu işe, (Asım, 400)

Hani, salhane **civarında** durup seyre bakan, (Asım, 415)

Avuturdum, oturur, **evde** kalan kardeşini. (Asım, 425)

Ma'rifet kudreti olmazsa bir **ümmette** eğer, (Asım, 430)

Ben, kendi **harabemde** kalıp, çırpınadurdum (Gölgeler, Mehmed Ali'ye, 445)

Henüz yadımdadır **bezminde** medhuş olduğum demler; (Gölgeler, Gece, 473)

Biz, **kumda** çirozlar gibi piştikçe pişerken! (Gölgeler, Bir Arıza, 484)

Biz, poyrazı görsek diye, **damlarda** gezerken! (Gölgeler, Bir Arıza, 484)

Üç beş gün için pek hoş olur **Remle'de** kalmak! (Gölgeler, Bir Arıza, 484)

Ey çamların **altında** serilmiş, uzananları (Gölgeler, Bir Arıza, 484)

Korkma, sönmez bu **şafaklarda** yüzen al sancak; (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, İstiklal Marşı, 509)

Sönmeden yurdumun **üstünde** tüten en son ocak. (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, İstiklal Marşı, 509)

Berlin **Hatıraları'nda** Noksan Doksan Sekiz Mısra (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 560)

4.2.1.7.3. Yükleme

+DA hâl eki yerde bulunma işlevinde, yükleme görevinde 51 defa kullanılmıştır.

Müslümanlar o sebepten bu **sefalette imiş**: (Süleymaniye Kürsüsünde, 155)

Ki kadın «Sosyete» bilmezmiş, **esarette imiş**! (Süleymaniye Kürsüsünde, 155)

O, uzun hırkasının yenleri **yerlerde**, hoca, (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)

Hafız'ın **ortada** divanı kitabü 'l-fetva! (Süleymaniye Kürsüsünde, 157)

Görenek hem yalnız Çin de mi salgın; **nerde**! (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)

Çünkü **kaydında** değil hiçbirimiz ma'nanın: (Süleymaniye Kürsüsünde, 158)

“Togo”nun umduğunuz tavrı mı vardır? **Nerde**! (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

Senin **elindedir**; sen, hiç şüphe yok ki, her şeye kadirsin. (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 183)

Meşiiyyet **sende**, her şey sende ... Hiçbir şey değil adem! (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 183)

Meşiiyyet sende, her şey **sende** ... Hiçbir şey değil adem! (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 183)

Alan sensin, veren sensin, senin **hükmündedir** dünya. (Hakkın Sesleri, İlahi Emrinin Avare Bir Mahkumudur, 184)

Mahşerde mi biçarelerin, yoksa felahı! (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 197)

İki arkadaş Fatih **Yolunda** (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 213)

Demek ki **Köprü' deyiz...** (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 213)

Demek ki: Cami 'i **kurbündeyiz** Süleyman'ın. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 220)

Demek» de var mı ya? **Karşında!** (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 220)

Nerde yok ki? Her **yerde!** (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 222)

Sırıtmıyor mu? O pis dişleriyle **karşında?** (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 223)

Büyükliğünde midir, **nerdedir** bunun hüneri? (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 224)

Yadında değil lanesinin hüzn-i elimi; (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 281)

Yadında değil yavrusunun tavr-ı yetimi; (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 281)

Yadında değil doğduğu, ter döktüğü toprak; (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 281)

Artık o da yükseldi, fakat **yerde** ümidi: (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 281)

Nerde rü'ya! Gördüğün aynıyle vaki'dir senin. (Hatıralar, Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını, 290)

Çünkü izzet **nerde**, bir bak, nerededir ahlakımız. (Hatıralar, Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını, 291)

Çünkü izzet **nerde**, bir bak, **nerdedir** ahlakımız. (Hatıralar, Biz ki Yarmıştık Şu'unun Büyük Ummanını, 291)

Şimdi **yerlerde** şafak, şimdi bulutlarda bahar, (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Şimdi yerlerde şafak, şimdi **bulutlarda** bahar, (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Ne zemininde sezersin, ne **fezasında** hayat; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Benzi külden de uçuk... **Nerde** o masmavi sema? (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Yine biçarenin **üstünde** o müzmin humma! (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Nerededir vahası, ya Rab, bu serabistanın? (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 328)

Gözümde tüttü bu andıkça yandığım toprak; (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 333)

Henüz **yadımdadır** bezminde medhuş olduğum demler; (Gölgeler, Gece, 473)

La-**mekanlarda** mısın, neredesin, ey gaib ilah? (Gölgeler, Neredesin, 497)

La-mekanlarda mısın, **nerdesin**, ey gaib ilah? (Gölgeler, Neredesin, 497)

Nerdesin (Gölgeler, Neredesin, 497)

Gitme, seslen, yalnız, **nerde** Emin, yok mu? (Asım, 345)

Nerdesin? Baksana, çay demleyeceklerdi demin... (Asım, 345)

Yalnız gösteren olsun: Paranın **nerde** yolu. (Asım, 350)

Sorarım kendime: **Gurbette** mi, hayrette miyim? (Asım, 355)

Sorarım kendime: Gurbette mi, **hayrette** miyim? (Asım, 355)

Gözüm **ensemde değil**, görmeliyim ben önümü; (Asım, 385)

Siz de, oğlum, bu **maharette**, bu cür'ettesiniz: (Asım, 385)

Siz de, oğlum, bu maharette, bu **cür'ettesiniz**: (Asım, 385)

Asıl itler **gerideymiş**, koşarak dördü, beşi, (Asım, 415)

Bahsimiz **nerde**, senin söylediğin şey nerede? (Asım, 420)

Bahsimiz nerde, senin söylediğin şey **nerede**? (Asım, 420)

Takdir-i meziyyetinde efkar (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Kur'an'a Hitab, 521)

Sebat eylemek **nerde**? Heyhat, sen(Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Muhatabe-i Şem'ü Pervane Tercümesi, 536)

“**Kuşadedir** size artık harim-i ailesi !..” (Safahat Dışında Kalmış Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 562)

4.2.1.8. Zamanda Bulunma Hâli

Safahat'ta +DA hâl ekinin zamanda bulunma işlevinde 29 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Zamanda bulunma hâli işlevinde kullanılan ekin zaman tümleci olarak görev aldığı görülmüştür.

O **anda** karşiki evden bir orta yaşlı kadın (Safahat, Küfe, 19)

-Unuttun öyle mi? **Bayramda** komşunun gelini: (Safahat, Küfe, 21)

Okutma sen de hamal yap bu **yaşta** şimdi beni! (Safahat, Küfe, 21)

Geçende Fatih'e çıktık ikindiüstü biraz. (Safahat, Küfe, 21)

On üç **yaşında** buruşmuş cebin-i safı, yazık! (Safahat, Küfe, 22)

O **anda** mekteb-i rüşdiyyeden taburla çıkan(Safahat, Küfe, 22)

Evladını şayed o karanlık **gecelerde**, (Safahat, Azim, 59)

Geçende komşuyu görmüş, demiş selam söyle. (Safahat, İstibdad, 59)

Sürüm sürüm sürünün tez **zamanda** alçaklar! (Safahat, İstibdad, 59)

Seherde nevha-i bülbül terane-i Yasin! (Safahat, Bir Mersiye, 59)

Mevvac sabahatin **seherde**, (Safahat, Bir Mersiye, 59)

Böyle şeh-dane çıkarmış mı **yakınlarda** zaman? (Süleymaniye Kürsüsünde, 144)

Parasızlıktı **bidayette** işin korkulusu; (Süleymaniye Kürsüsünde, 154)

Sade Osmanlıların gayreti lazım **arada**. (Süleymaniye Kürsüsünde, 160)

Esmezse eğer bir ezeli nefha, **yakında**, (Hakkın Sesleri, Ya Rab Bu Uğursuz Gecenin Yok mu Sabahı, 197)

Odun da isteriz artık **yakında** Avrupa'dan! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 214)

Birer birer yıkılır az **zamanda** kendileri. (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 216)

Geçende yıkmaya kalkıştılardı mahfili ya! (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 216)

Hocam, hitama yakın **devresinde** i'lalin; (Fatih Kürsüsünde, İki Arkadaş Fatih Yolunda, 219)

Ömrün daha en canlı, harareti **çağında**, (Hatıralar, Ey Bunca Zamandır Bizi Te'dîb Eden Allah, 280)

Nar-ı beyza mı nedir, öğle **zamanında** güneş? (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 327)

Sanki feyfa-yı **taharride** yanan ervaha, (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 329)

Ezelde kaynaşan ervaha ayrılık var mı? (Hatıralar, Necid Çöllerinden Medine'ye, 332)

Bu dört öğün yiyip ister **sonunda** bir de sahur! (Asım, 365)

Son **zamanlarda** hükümet, şımarık bir deliyi, (Asım, 370)

Öyle bir **devr-i şehamette** kolaydır ululuk. (Asım, 405)

Teselliden nasibim yok, hazan ağlar **baharım**da; (Gölgeler, Bülbül, 457)

Sonunda hepsini döv, kimse i'tiraz edemez. (Safahat Dışında Kalmış
Şiirlerinden, Berlin Hatıraları'nda Noksan Doksan Sekiz Mısra, 562)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı eserinin incelendiği bu çalışmada, Safahat'ı oluşturan 7 kitap ve Safahat dışında kalan şiirler örnekleme dâhil edilmiş ve 32 şiir hâl ekleri konusunda incelenmiştir. İnceleme iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada hâl eklerinin tamamı işaretlenmiş, sıklık, yüzde ve aritmetik ortalama açısından değerlendirilmiştir. İkinci aşamada +DA hâl eki işlev ve görev olarak incelenmiştir.

Hâl eklerinin dağılımı açısından bakıldığında toplamda 3356 adet hâl eki kullanımı tespit edilmiştir. En sık kullanılan hâl ekinin 720 adet ile +A hâl eki olduğu görülmüştür. Yüzde olarak bakıldığında da aynı hâl eki, %21,45 ile yine ilk sırada yer almaktadır. Bu durum, +A hâl ekinin Safahat'ın üslubunda önemli bir yere sahip olduğunu söylemeyi mümkün kılmaktadır ancak araştırma kapsamı dolayısıyla ekin işlev ve görevi açısından bir inceleme yapılmadığından hangi açıdan ve nasıl bir etkiye sahip olduğunu ifade etmek doğru olmayacaktır.

En az kullanılan %1,37 oranıyla +CA hâl eki olarak tespit edilmiştir. Âkif'in üslubunda en az etkisi olan hâl eki olduğu söylenebilir.

Hâl eklerinin kullanım sıklığı açısından çoktan aza şu şekilde sıralandığı görülmüştür: +A (%21,45), +(n)In (%20,38), +I (%18,77), +DA (%18,50), +DAn (%13,67), +lA (%5,84) ve +CA (%1,37).

Çalışmanın asıl konusu olan +DA hâl ekinin kullanım sıklığı açısından orta sıralarda ve sık kullanılan dört hâl ekinin arasında oransal olarak göz ardı edilebilecek bir fark olduğu söylenebilir. Bu da Safahat'ta çalışılabilecek bir hâl eki olduğunu göstermektedir.

Safahat'ta yer alan kitaplar hâl eki kullanımı açısından değerlendirildiğinde 1. Kitap'ın +DA (%30,72) ve +(n)In (%22,06) hâl ekleri, 2. Kitap'ın +A (%23,64) ve +(n)In (%20,49) hâl ekleri, 3. Kitap'ın +(n)In (24,64) ve +I (%19,57) hâl ekleri, 4. Kitap'ın +A (%21,26) ve +(n)In (%21,26) hâl ekleri, 5. Kitap'ın +A (%25,50) ve +DA (%20,40) hâl ekleri, 6. Kitap'ın +A (%23,61) ve +I (%22,96) hâl ekleri, 7. Kitap'ın +(n)In (%21,89) ve +DAn (%18,88)/+I (%18,88) hâl ekleri, Safahat Dışında

Kalmış Şiirlerden bölümünün ise +I (%24,17) ve +A (%22,08)/+DAn (%22,08) hâl ekleri açısından zengin olduğu söylenebilir. Bu örnek zenginliği Safahat'ın hem dil bilgisi eğitimi hem yabancılara Türkçe öğretimi hem de akademik çalışmalarda yer verilecek örnekler açısından faydalanılabilecek mahiyette olduğunu göstermektedir.

Bulguların ikinci kısmında +DA hâl ekinin işlev ve görevleri yer almaktadır. Çalışma ekin işlevi üstüne yapılandırılmıştır. İşlevsel yaklaşımda hâl, ismin aldığı eklerle göre değil; cümlede üstlendiği işleve göre belirlendiğinden +DA hâl eki de cümlelerde hangi işlevler, üstlendiği yani hangi hâl özelliklerinde kullanıldığı ortaya konulmuştur. Safahat içinde +DA hâl ekinin sekiz farklı işlevde kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanım sıklığına göre sırasıyla bu işlevler şöyledir: Yerde bulunma hâli, aitlik hâli, niteleme hâli, içinde bulunma hâli, zamanda bulunma hâli, ilgi hâli, karşıtlık hâli ve sınırlandırma hâli. Ekin en fazla “yerde bulunma” (443), en az “sınırlandırma” (1) işlevlerinde kullanıldığı görülmüştür. +DA hâl ekine “bulunma hâli eki” yakıştırmasının da en çok (%81) “yerde/zamanda/içinde bulunma” işlevinde kullanılmasından kaynaklandığını söylemek elde edilen verilerden hareketle de mümkün görünmektedir. Bu, mevcut durumu meşrulaştırmaktan ziyade gerekçesini ortaya koymak açısından önemlidir.

+DA hâl ekinin her bir işlevi için bu eki alan sözcüğün cümlede aldığı görev de tespit edilmiş ve bu görevler kullanım sıklığına göre sıralanarak verilmiştir: Yerde bulunma hâlinde yer tümleci, yüklem ve hâl tümleci; aitlik hâlinde aitlik sıfatı; niteleme hâlinde hâl tümleci, niteleme sıfatı ve ilgi tümleci; içinde bulunma hâlinde şimdiki zaman çekiminde yüklem; zamanda bulunma hâlinde zaman tümleci; ilgi hâlinde ilgi tümleci, yüklem ve hâl tümleci; karşıtlık hâlinde karşıtlık tümleci ve sınırlandırma hâlinde sınırlandırma tümleci. Yalnızca görevler açısından bakıldığından yer tümleci ve yüklem görevlerinin ağırlık kazandığı görülmektedir.

Tüm bu veriler ışığında Safahat'ın hâl kategorisi açısından zengin bir kaynak olduğu, +DA hâl ekinin işlevsel kullanımına çok ve çeşitli örnekler barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, G. (2019). *Mehmed Âkîf'in Safahat Adlı Eserinde İsim Tamlamalarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbaş, N. (2007). *Türkçede Başlangıçtan Bugüne Çıkma Hâli*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, D. (1980). *Her Yönüyle Dil*. (C. II) Ankara: TDK
- Alyılmaz, S. (2010). Türkiye Türkçesinde Bulunma Hâli Kategorisi. *Dil Araştırmaları*. 7: 107-123.
- Aydın, A. (2017).) Köktürk Abidelerinde “+DA” Ekinin Kullanılış Şekilleri, Cümlelerdeki Durumları ve Fonksiyon Yükleri. *TÜRÜK*. 9:1-21
- Banarlı, N., S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*. İstanbul: Millî Eğitim.
- Banguoğlu, Tahsin. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- Bayraktar, Nesrin. (2006). *Dil Bilimi*. Ankara: Nobel.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. H. Aydın (Çev. Edt). Konya: Eğitim.
- Börekçi, Muhsine. (1995). *Atatürk'ün “Nutuk”unda Söz Dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Börekçi, Muhsine. (2007). “Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: 24- 29 Eylül 2000, TDK: 245-276.
- Bulak, Ş. (2017). İlgi Eki Hâl Eki midir. *SUTAD*. 41: 91-105
- Canım, R. ve Çalık, E. (2007). *Mehmed Âkîf Ersoy ve İstiklal Marşı*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi.
- Çetin, N. (2010). İstiklal Marşı'mızın Tarihi, Edebi, Dini ve Kültürel Kaynakları, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*. (121), 6-32

- Çiftçi, G. (2010). *Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat adlı Kitabının Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurları Üzerine Bir inceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daşdemir, M. (2015). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*. Erzurum: Fenomen.
- Durgut, H. (2004). Türkçede Yalın Hâl Kavramı Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 2:71-78.
- Duymaz, R. (2014). İstiklal Marşı'mıza Yakından Bakış. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (7): 1-40
- Düzdağ, M., E. (1995). *Safahat, Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir*. (2. Baskı). İstanbul: İz.
- Düzdağ, M., E. (2006). *İstiklâl Şâiri Mehmed Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Fide.
- Düzdağ, M., E. (2007). *Safahat: Safahat'ı Teşkil Eden Yedi Kitabın Tam Metni ile Safahat Dışında Kalmış Bir Kısım Şiirleri/ Mehmed Âkif Ersoy*. İstanbul: Fide.
- Düzdağ, M., E. (2009). *Safahat, Eski ve Yeni Harflerle Karşılaştırmalı Neşir ve Safahat Dışında Kalmış Şiirler*. (3. Baskı). İstanbul: İz.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. 20. Basım. İstanbul: Bayrak
- Ersoy E., A. (2011). *Babam Mehmed Âkif -İstiklal Harbi Hatıraları-*. Haz.
- Ersoy, M., A. (2010). *Düzyazılar, Makaleler, Tefsirler, Vaazlar*. Haz. Abdulvahap Akbaş, İstanbul: Beyan.
- Fouda, M. (2017). *Necib Mahfuz'un "Aşk Zamanı" Adlı Romanında Hâl Kategorisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündüz, A. (2016). *Niyâzi-İ Mısri'nin Dîvân-ı İlâhiyât Eserindeki İsim Hâl Ekleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kabaklı, A. (2006). *Mehmed Âkif*. (9. Baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.

- Kalkan, U. (2006). *Türkiye Türkçesinde Hâl (Durum) Kavramı ve Hâl (Durum) Eklerinin İşlevleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kaplan, M. (2005). *Şiir Tahlilleri II*. İstanbul: Dergâh.
- Karaağaç, Günay. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karadeniz, A. (2008). Mehmed Âkîf'in Düşünsel Öncüleri ve Gelenek Algısı. *Hece Dergisi Mehmed Âkîf Özel Sayısı*. 133: 46-54.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *SUSBİD*, 15: 170-189
- Koçyiğit, E., G. (2016). Sistematik Örneklemede Kitle Ortalamasının Oransal ve Çarpımsal Tahmin Edicileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Korkmaz, Zeynep. (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.
- Kuntay, M., C. (1986). *Ölümünün 50. Yılında Mehmed Âkîf*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research. A Guide to Design and Implementation*. San Francisco: John Wiley-Sons.
- Mert, O. (2003). Türkçede Hâl Kategorisi ve Öğretimi. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 21: 25-31.
- Mert, O. (2002). *Kutadgu Bilig'de Hâl Kategorisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okay, O. (1998). *Mehmed Âkîf Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. Ankara: Akçağ.
- Okay, O. (2008). *Safahat* (Cilt 35), İstanbul: İslam Ansiklopedisi.
- Okay, O. ve Düzdağ, E. (2008) . *İstiklal Marşı* (Cilt 23). İstanbul: İslam Ansiklopedisi.
- Önler, Z. (2012) “Türkiye Türkçesinde Ad Durum Kategorisi”. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, 20-22 Ekim 2011, Adana: Çukurova Üniversitesi.

- Özkan, N. (2001). Hâl Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme. *İlmi Araştırmalar*. 12: 153-165
- Şahin, E. (2003). Tarihi ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Şeyda Güven, A. (2017). Safahat'ta Hâl (Durum) Eklerinin İşlevsel Olarak İncelenmesi. *TURAN-SAM*. 36: 517-527.
- Şeyda, A. (2011). *Mehmed Âkif Ersoy'un Safahat'ında Söz Dizimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şıkşık, N. (2019). *Nehcü'l-Feradis'te Hâl Eki Kategorisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taş, İ. (2009). Ulus Devlet Anlayışı ve Avrupa Birliği Çerçevesinde Mehmed Âkif ve İstiklal Marşı, Uluslar Arası Mehmed Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Burdur: Mehmed Âkif Ersoy Üniversitesi.
- Tepesu, M. (2015). *Refik Hâlit Karay'ın Eserlerindeki Hâl Eklerinin Görev ve İşlevleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2011). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Detay.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.